

14:e årg. 1911.

December.

Extrahäfte.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.
Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 25 öre.

—•••••

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1912 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmärkingar* och granskningar af nytkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Biblioteksamanuensen K. TYNELL såsom redaktionssekreterare.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i november 1911.

P. Fahlbeck.

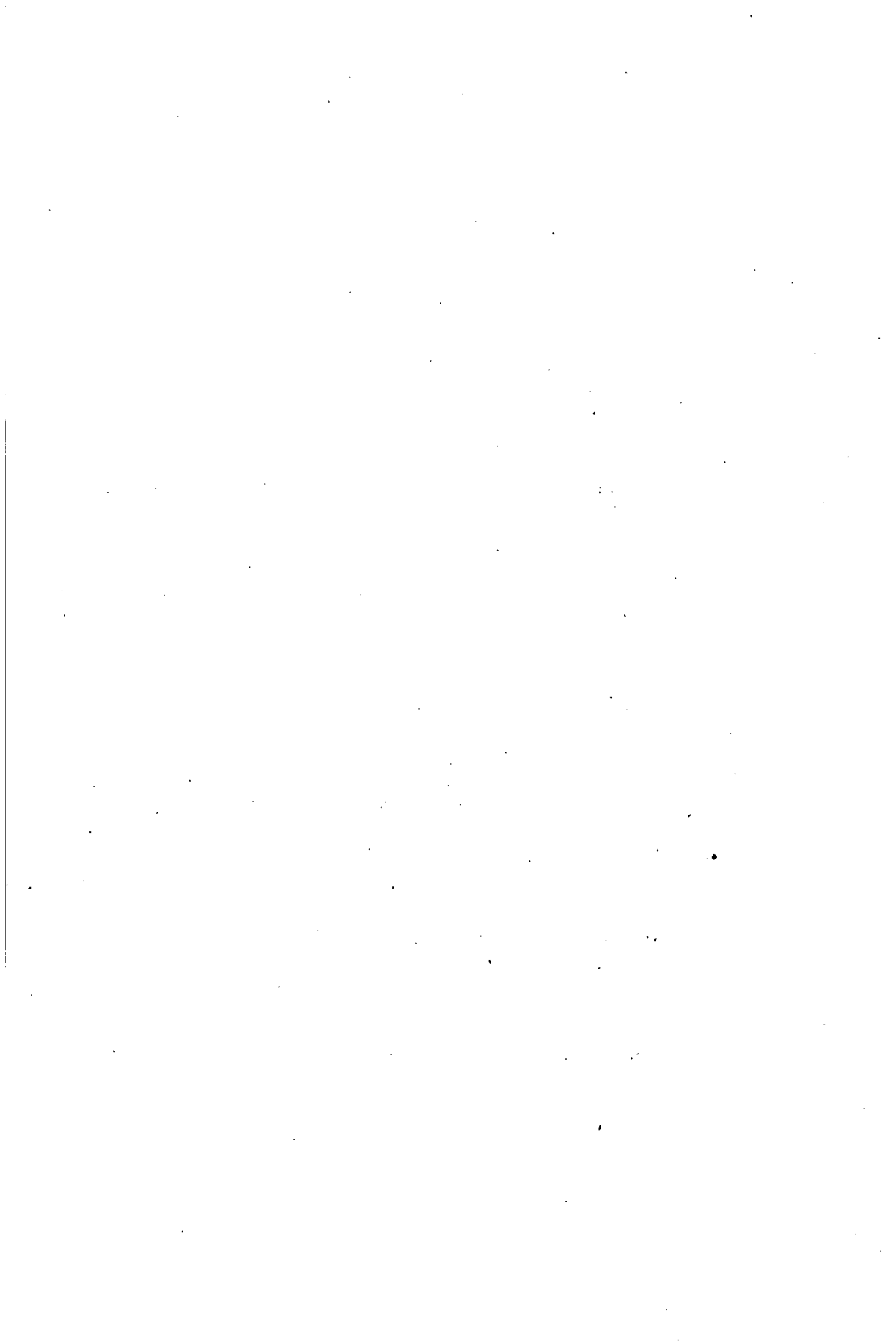
TILL FRÅGAN OM
UPPKOMSTEN AF 1809 ÅRS
REGERINGSFORM

AF

NILS HÖJER
LEKTOR

LUND 1911
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

I andra häftet af denna tidskrift för innevarande år har professor S. J. Boëthius ägnat min uppsats i Hist. Tidskr. 1910 om H. Järta och Sveriges grundlagar en kritisk undersökning, som för mig innebär en uppfordran att återupptaga frågan, icke för att lämna ett genmåle i vanlig mening utan för att lämna några upplysningar om hvad jag verkligen skrifvit och hvad min mening därmed varit samt vidare något utföra partier, hvartill jag af brist på tid och utrymme blott lämnat antydningar.

Prof. Boëthius menar, »att den 'omvärdering', som lektor Höjer velat åstadkomma med afseende på 'författarskapet', — ej varit synnerligen behöflig» (sid. 79) och att jag »med mycken öfverdrift» återgifvit ett yttrande i Forssells lefnadsteckning öfver Järta. Forssell skrifver på tal om Järtas förtjänster om författningens skyddande mot de ansträngningar, som gjordes att återinföra säkerhetsakten: »I detta stycke var Järta orubblikt hän- gifven sitt eget verk». Jag återgifver icke detta yttrande men säger, att Forssell »betecknade regeringsformen rent af som Järtas verk», och att han så gjort, är ju obestridligt. I det högtidstal, hvarmed prof. C. A. Reuterskiöld i Uppsala firade den 6 juni 1909, heter det om Järta: »Sin eldsjäl göt han in i sitt verk: bildlikt taladt brann och förbrann han själf med det verkets fullbordan, men därför har ock detta verk, vår svenska regeringsform, kunnat bestå och vi nu fira dess första sekeldag». (Se Nya Sverige 1809, sid. 256). Det tyckes således, som det äfven vid våra högskolor icke skulle vara så alldeles ur modet att beteckna regeringsformen rent af som Järtas verk, och hvad läroverken beträffar, trycktes ännu år 1906 en lärobok, som anger, att konstitu-

tionsutskottets förslag »till större delen är författadt af Hans Järta» (Berggren, Sveriges historia, sid. 170).

Huru blygsam Järtas roll i själfva verket varit med afseende på författandet och redaktionen af regeringsformen, har jag icke kunnat eller ens försökt att på dessa 39 sidor (det är fem sidor mindre än prof. Boëthii kritik) direkt uppvisa i detalj, men jag trodde, att detta måste blifva ögonskenligt för hvar och en, som ville paragraf för paragraf jämföra regeringsformen med min bilaga och de förut i Statsvetenskaplig Tidskrift af O. Alin publicerade bidragen; ty däraf framgår för det första, hur ytterst nära regeringsformen ansluter sig till Håkansonska förslaget, och för det andra, att de afvikelser, som äga rum, alltid i sak och mycket ofta äfven till formen bero på utskottets beslut. För att underlätta en sådan jämförelse har jag satt hänvisningar från förslagets paragrafer till regeringsformens och tvärtom. Att det är detta slags individuella pröfning, som måste vara för uppfattningen afgörande, har jag tydligt angifvit genom mitt yttrande i uppsatsens början, att frågan blef i hufvudsak afgjord redan 1872 genom Håkansonska förslagets första publicering, och att man ännu äflas att tilldela Järta en dominerande roll i själfva utskottet, är blott ett ytterligare exempel på de vetenskapliga teoriernas sega lifskraft gent emot ögonens vittnesbörd.

Prof. Boëthii efterpröfning af min bilaga, hvilken senare han tillägger »en auktoritativ roll i vår grundlagshistoria», skall jag icke här inlåta mig på, då den kan intressera endast ett ytterligt fåtal, men upptager i Bil. 1 några motanmärkningar till upplysning om huru dessa papper böra läsas och förstås och huru de icke få läsas. Icke heller skall jag i vidsträcktare mån, än sammanhanget fordrar, nagelfara med sådana ställen i prof. Boëthii kritik, där jag finner mina yttranden »med mycken öfverdrift återgifna» eller meningar mig tillagda, som jag hvarken hyst eller uttalat, utan inskränker mig till att återgifva hufvudpunkterna i min bevisföring.

Jag utgår ifrån att Järta var utskottets sekreterare och såsom en i riksdagsarbete och allehanda uppdrag erfaren man i sitt arbete inom utskottet begränsade sig till den uppgift, som detta kall enligt svensk sed innebar och ännu innebär. Att han så gjort,

bestyrkes ock af alla bevarade *samtida* anteckningar, innan mytbildningen började. Hans namn finnes ej i någon af Mannerheims listor på talare, och ingen samtida uppgift finnes, att han i utskottet yttrat sig annorlunda, än sekreterare pläga. Utskottet följde emellertid en af honom uppgjord föredragningslista, som han fått i uppdrag att utarbета till dess första sammanträde d. 14 maj. Jag har ock påpekat utskottsledamöternas ålder och stora politiska erfarenhet och Järtas egen berättelse från 1832, i hvilken han på tal om främmande statsteorier säger: »Hade han ock funnit i dessa läror någon verklig visdom och hade han velat påtruga utskottet densamma, så var dock nu icke tid därtill».

Det är således långt ifrån, att jag menat, att »Järta sökt göra sina åsikter gällande inom¹ utskottet», och att detta icke lyckats, än mindre att hans andel i 1809 års konstitutionsverk skulle framför allt vara, att han »offrat sina egna idéer för att därmed formellt rädda riksdagens egenskap af konstituerande församling».

Jag har däremot sökt visa, att Järta i politisk uppfattning stod mycket nära utskottets vänstra flygel, särskildt Silverstolpe och Mannerheim, med hvilka han samarbetat för riksdagens förberedelse. Denna utskottets radikalare afdelning hade större gehör på riddarhuset och bland borgare och bönder än i själfva utskottet, där den sökte bereda sig ökadt inflytande genom utifrån inkallade hjälptrupper, dels dit ingifva konstitutionsförslag, dels påtryckningar från riksdagsklubbarna. Att detta senare gjort sig gällande, har jag i bestämda fall uppvisat (sid. 97).

Utskottet i sin helhet var utsatt för en hänsynslös påtryckning från hertigen och Adlersparre till förmån för regeringsförslaget, hvilken omständighet i förening med den yttre påtryckningen från ryssarna äfven i redaktionellt afseende kom att medföra en förvånande nära anslutning därtill² och bland annat medförde, att man öfvergaf föredragningslistan och i sitt arbete följde regeringsförslaget, § efter §.

¹ Kursiveradt af mig.

² Man jämföre t. ex. RF. § 71 förra delen med II: 22, som för att vara gjord eller godtagen af en sådan skara akademiker är en miserabel redaktion.

Den liberala flygelns politiska program, som jag funnit äga tämligen stor frändskap med de Engeströmska grundlagsförslagen, har jag sökt spåra dels i några radikala broschyrer¹, dels i de till konstitutionsutskottet ingifna grundlagsförslagen, dels i Järtas föredragningslista och dels slutligen i en kritik af regeringsförslaget, som enligt påskrift och tradition tillskrifves Järta och äfven tyckes vara gjord med hans hand.

Ett af de ingifna förslagen har jag nämnt Leopolds och trott mig däri igenkänna Leopolds handstil. Detta senare torde emellertid ej vara riktigt. Af ett i riksarkivet befintligt koncept af Mannerheims hand, som icke varit för mig tillgängligt men sedan blifvit funnet och identifieradt af lic. A. Brusewitz², samt ett utskrifvet exemplar i Uppsala, också af Mannerheims hand, är det tydligt, att det är denne senare, som gifvit förslaget dess ändtliga form och sannolikt äfven är dess författare. Men däraf följer ingalunda, att det ju icke i alla fall är Leopolds förslag. Ty det finnes ett intyg af en mycket väl underrättad man, B. von Beskow, som hade sina underrättelser om 1809 ur första hand både från Järta och Leopold, att den senare meddelade sina åsikter om författningens grunder »på anmodan af frih. Mannerheim»³.

Då man nu har goda skäl att antaga, att Mannerheim, A. G. Silverstolpe och Järta varit tillhoppa om Silverstolpes broschyr i april 1809, skulle de icke möjligen under sitt dagliga samarbete i maj månad också haft något samförstånd i fråga om Mannerheims—Leopolds förslag? Ett sannolikhetsskäl därför är utom den intima personliga förbindelsen⁴ den omständigheten, att det renskrifna exemplaret blifvit återfunnet bland Gahns papper i Uppsala. Orsaken till att Leopolds exemplar blifvit till honom återställdt i trots af sin fina utstyrsel med silkessnodder, torde an-

¹ Att Järta varit en af de vänner, med hvilka A. G. Silverstolpe rådgjort, får väl nu erkännas mer än sannolikt; att D. G. Ekendahls broschyr utgått från samma läger har jag antagit dels på grund af innehållet, dels därför att vi känna författaren uteslutande genom Järtas uppgift. Aboms och Grevesmöhlens författningsförslag stå kungamördarnes program närmast.

² Se Hist. Tidskrift 1911, sid. 51—54.

³ Sv. Akademiens Handl. B. 35, sid. 215.

⁴ Se min uppsats Hist. Tidskr. 1910, sid. 83—85.

tingen varit, att upphofsmännen under den vändning, som sakerna tagit, icke ville hafva detta opus efter sig i riksdagens arkiv, eller ock kom det sig af hänsynsfullhet mot Leopold på grund af de grofva latinska bockarna i afskriften.

Prof. Boëthius menar, att jag möjligen spårar Järtas finger äfven i Bergstedts förslag. Något dylikt har jag visserligen icke uttalat, men denna gång har professorns tankeläsning åtminstone så till vida träffat rätt, att jag verkligen misstänkt, att äfven detta förslag var rekvirerad. Ty en man, som stärkte den olycklige Gustaf Adolf i hans apokalyptiska funderingar, måste varit synnerligen lämplig att nu betjäna de nya makthafvarna, och af detta skäl är hans skrift icke utan betydelse för kändedomen om det liberala programmet¹.

Jag har ansett Järtas föredragningslista vara mycket belysande för detsamma, enär flera frågor äro så stilerade, att man måste vänta ett visst svar. Detta är redan förut anmärkt af Sandegren². Emellertid invänder prof. Boëthius, att de i Gahns afskrift utskrifna svaren, »som väl äro uttryck åtminstone för Gahns uppfattning», icke alltid öfverensstämma med de af mig väntade svaren. Det är emellertid ett misstag, att svaren äro uttryck för vare sig Gahns eller Järtas uppfattning, ty de äro från början till slut ingenting annat än minnesanteckningar om diskussion och beslut under de första dagarnas principdebatt. Efter all sannolikhet äro dessa anteckningar i utskottet gjorda af Järta och sedan jämte promemorian eller föredragningslistan afskrifna af Gahn.

Så till vida är förhållandet alldeles detsamma med anteckningarna i Mannerheims och Gahns exemplar samt Järtas anteckningar i Adlerbeths, att de så när som på Mannerheims rubriker och Gahns frågetecken och enstaka frågeord samtliga eller åtminstone i det allra närmaste samtliga äro gjorda i utskottet, och att de allra flesta afse att utgöra minnesanteckningar om yrkanden eller fattade beslut. Det tyckes mig, att detta borde framgå

---

¹ Det Bergstedtska förslaget är numera tryckt och analyseradt i Hist. Tidskr. 1911, sid. 69—104, af Hr A. Forssell. Drottning Charlotta kallar Bergstedt i december »pendant le courant de la diète un grand faiseur, qui avait toujours été imbu des principes de liberté».

² Sid. 48 i hans bekanta arbete om RF.

af en enda uppmärksam genomläsning af ifrågavarande anteckningar i min bilaga, och ingenting har därför förundrat mig mera under den diskussion, som förts, sedan afhandlingen kom ut, än att herrar Boëthius och Forssell sätta sig att ur dessa anteckningar draga slutsatser till vederbörande skribenters åsikter, och att lic. Brusewitz, åtminstone hvad Mannerheims handskrift angår, anser det möjligt, ehuru skäligen »mödosamt»!

Det bör emellertid observeras, att äfven dessa anteckningar äro gjorda på ett tämligen tidigt stadium af utskottets arbete. Man jämföre t. ex. Mannerheims anteckning till sista punkten af II: 20: »bifalles» med Järta—Gahns svar på frågan »Fordras till ständernas beslut om beivlingen pluralitet eller enhällighet?»: »Efter 20 § i projektet, då 2 stånd emot 2 stånd». Detta beslut blef nämligen mycket snart ändradt och återfinnes ej i något koncept af RF.

På samma sätt äro anteckningarna i Gahns och Mannerheims exemplar till I: 20 om statsrådets organisation tydligen tillkomna strax i början af arbetet och sannolikt, innan Bergstedts förslag inkom till utskottet. Sannolikt var det just dessa och dylika beslut, som orsakade, att Järta—Mannerheim—Silverstolpe funno det nödvändigt att inkalla hjälptrupper utifrån till förstärkande af den liberala flygelns position i utskottet. De manövrer, som i anledning därpå vidtogos, synas hafva varit 1:o Håkansons utmotande ur utskottet och bondeståndet genom utskottets ledamöter Hyckert och Matts Persson, hvarpå jag förut fäst uppmärksamhet¹, 2:o införskrifvande från riddarhuset af Herzenhielms memorial om justitieombudsman (15 maj) och v. Schantz' om statsrådets organisation (17 maj), hvars yrkanden, såsom jag förut påpekat, minna om Järtas och Silverstolpes² och, såsom jag nu kan

¹ Hist. Tidskr. 1910, sid. 93.

² D:o sid. 96, not. 3. Likheterna bestå i statsrådets oafsätlighet och deras allmänna rådgifvande ställning med undantag för den yttre politiken (= Järta och Mannerheim). Genom sitt kraf på de dugligaste ämbetsmännens avancement till statsråd erinrar ock v. Schantz' förslag om Bergstedts, och denna byråkratiska syn på saken var äfven Järtas. Redan Sandegren har påpekat likheten mellan v. Schantz' memorial och den honom tillskrifna broschyren »Hvilken statsförfattning är den bästa?» Se sid. 21 o. f. Den annonserades i Stockholmsposten 6 maj. Märkeligt är,

tillägga, om Mannerheims (Leopolds); 3:o införskrifvandet utifrån af konstitutionsförslag i den riktning, som utskottets vänster önskede (Bergstedts och Leopolds).

Jag skall icke följa prof. Boëthius i hans undersökningar om Järtas ställning till naturrätten och frihetstidens parlamentariska monism och de slutsatser, som kunna dragas af hans jämviktslära till hans ståndpunkt i fråga om regeringsformens och det liberala programmets detaljer. Men då professorn lägger stor vikt vid blotta uppställningen i promemorian med särhållande af den styrande makten, domaremakten och lagstiftande makten såsom »ett positivt bevis för att Järta influerat på utskottets arbete i fullkomlig strid med de monistiska tendenser, som utmärkte frihetstidens och konungamördarnas liberalism», så bör följande sammanställning observeras. I Silverstolpes broschyr, som var i bokhandeln tio dagar, förr än Järta valdes till sekreterare, säges allmänna opinionen lägga till grund för sina önskningsar :

en Styrande Makt, bunden af lagar att ej urarta till despotism, men väl omgjordad mot den lagstiftandes intrång, och försedd med full verksamhet till Stats maskinens oafbrutna drifvande; och en Lagstiftande makt, väl skild från alla verkställande åtgärder, bunden i vissa fall af sjelfva den Styrande makten, genom dess sanction eller veto, men försäkrad mot den styrandes möjliga försök att antingen ej låta den komma till städes, eller hindra dess röst att höja sig; full fasthet och helgd för Domaremakten, till den individuella säkerhetens hägn; och en i sjelfva grundlagen befästad förhoppning om framtida hjälp mot dess brister.

Ingen lärer undgå att märka öfverensstämmelsen med Järtas memorial. På dessa hufvudgrunder bygger nu »pluraliteten af tänkesätten», d. v. s. Silverstolpe(—Järta—Mannerheim?) två sidor längre fram en lagstiftande makt, som ensam stiftar lag utan konungens veto, såsnart de fyra stånden äro ense, och låter efter ytterligare två sidor konungen »anses hafva upphört att regera», om han bryter mot regeringsformens bokstafliga lydelse¹. Samma

---

att här också framhålles ständerinstitutionens inrättning som urgammal och af denna orsak helig för en nation, som ej ernått högre grad af upplysning, samt framhålles »nyttan af ett permanent ständernas utskott», således Järtas synpunkter.

¹ I Mannerheims anteckning till I: 24: »När kgn går emot konst[itutionen], skall han nedlägga sitt embete», har jag tolkat ordet *han* som

premiss, tre hvarandra balanserande och ungefär på samma sätt karakteriserade statsmakter, ledde B. Höijer samtidigt till att lägga hela lagstiftningen i riksdagens händer¹. Men i Järtas memorial och i Silverstolpes nya broschyr från 1811 och 1812 begrundar samma balansteori lagstiftningens delning mellan konung och ständer med lejonparten på den förres lott. Är det då icke en smula äfventyrligt att från en dylik teori draga speciella slutsatser till en persons uppfattning om författningens detaljer?

Det lustiga är, att samtliga de radikala af mig upptagna broschyrerna, Ekendahls, Åboms och Grevesmöhlens, om hvilka prof. B. tydligen icke aktat nödigt att taga kännedom, också äro baserade på den montesquieuska jämviktsläran och likaså kungamördarnas författningsprogram.

Järtas promemoria uppställer ju för öfrigt tre statsmakter, men vi tala allmänt och med rätta om dualismen i 1809 års RF. Har nu själfva uppställningen haft någon betydelse, är den icke i främsta rummet att tillskrifva regeringsförslaget, som just är tudeladt i en afdelning om konungen och en om ständerna, och som man ganska nära följde både i uppställning och detaljer?

Vidare hvar i min broschyr finnes utsagdt eller ens antydt, att »de ledande krafterna i 1809 års konstitutionsverk hyllade frihetstidens parlamentariska monism»²? Jag har sagt, att det finnes ett påfallande syskontycke mellan det liberala programmet 1809 och de Engeströmska idéerna från 1792³, och jag anser, att icke heller dessa senare voro monistiska, utan också de dualistiska,

---

statssekreteraren med anslutning till Gahns anteckning vid följande §. Forssell påpekar, att det ock kan syfta på statsministern, som omtalas i §:en. En tredje möjlighet gifves, att det syftar på konungen, dit det grammatiskt hör, och i dylikt fall utgör en annotation af ett Silverstolpes yrkande i utskottet.

¹ Se denna tidskrift 1910, sid. 284—292 och Rexius tolkning sid. 280. Man har velat spåra inverkan af Höijers uppsats på Järtas memorial, men är icke frändskapen ännu större med Silverstolpes broschyr? Märk särskildt utom ofvanstående behandlingen af tryckfriheten och privilegierna. De «två eller tre» upplysta personer, med hvilka Silverstolpe rådgjort, torde nu alla kunna angifvas.

² Statsv. Tidskrift 1911, sid. 96.

³ I min bok Svenskt samhällsskick, sid 60, har jag korteligen angifvit släktskap och differens.

då statsmakten enligt dem var afsedd att delas mellan byråkratien med konungen i sin spets och en af ständer bildad enkammarriksdag.

Prof. Boëthius menar, att det var maktfördelningens betydelse för den engelska konstitutionen, som föranledde Järta att förklara den svenska i väsentliga delar uppförd på den engelska författningens bepröfvade grundvalar, och det menar äfven jag och har förgäfvats i de citerade ställena i min uppsats letat efter »en motsatt uppfattning»¹.

Att vi emellertid lånat den politiska ansvarigheten från England, tog jag för gifvet redan af den grunden, att England var det enda land i världen, som då hade en sådan. Men Järta har också själf till yttermera visso sagt ifrån, att det var — såsom jag uttryckt det — »ett slags anpassning efter engelska förhållanden»². Jag har ansett, att också opinionsnämnden enligt RF. § 103 beror på en sådan anpassning i förening med bristande kunskap om engelsk rätt och procedur, och det är väl i trots af prof. Boëthius' starka ord en tämligen själfklar sak, att om man ock kunde låta ständernas majoritet göra en opinionsyttring mot statsrådets ledamöter, så måste dock anpassningen taga formen af en opinionsnämnd, när det var fråga om att afsätta justitieråd på grund af »misstanke för våld och oskicklighet».

Äfven med risk att synas naiv³ kan jag icke finna någon annan utväg att uppvisa Hans Järtas andel i 1809 års RF. än att gå till detaljerna och pröfva, hvarifrån de komma, och om det visar sig, att de i allmänhet icke komma från Järta, visserligen äfven undersöka, om möjligen själfva maktens afvägning kan hafva honom till upphofsman. Det senare har jag trott mig göra genom att ådagalägga, att Järta 1809 i hufvudsak omfattade det liberala programmet, som jag åter funnit äga syskontycke med kungamördarnes från 1792.

Jag har icke aktat nödigt att i min lilla uppsats lämna någon redogörelse för de Engeströmska idéerna utan rätt och slätt gjort en hänvisning till Stavenows afhandling, detta dels emedan 1792 års idéer hade för mitt syfte ett jämförelsevis underordnad

¹ Statsv. Tidskr. 1911, sid. 94—95.

² Se Skrifter II: sid. 572—573.

³ Statsv. Tidskr. 1911, sid. 101.

intresse, då det gällde att visa, hurudant det liberala programmet och särskildt Järtas politiska uppfattning var 1809, dels också släktskapen syntes mig böra vara för den sakkunnige omisskännelig. Differensen hade jag några månader förut angifvit i orden: »1809 års förslag visa i allmänhet — ett långt klarare begrepp om regering som ett i hela samhällets intresse inom sitt område själfständigt organ för statsmakten». Prof. Boëthius tager nu mitt uttryck »syskontycke» till uppslag för en kritik på sex sidor, i hvilken han söker visa, att Järtas program, som han tror mig hafva grundligt missförstått, gick i motsatt riktning mot de Engeströmska idéerna, men råkar därvid själf ut för allehanda missförstånd. Jag måste därför återupptaga frågan och efter nu tillgängliga källor precisera, hvad man vet om det liberala programmet 1809, de särskilda hufvudpersonernas ställning i hvarje särskild punkt och förhållande till Engeströmska grundlagsförslaget.

. Hvad först angår den styrande maktens organisation, så är visserligen syskontycket mest påfallande mellan den Engeströmska regeringsformen å ena sidan och Håkansonska förslaget å den andra, dock att det senare strukit rikslandtmarskalkens ämbete, som Engeströmska förslaget tydligen upptagit från den polska författningen af 3 maj 1791 § 7, mom. 11. Å andra sidan har Håkansonska förslaget liksom den polska författningen blott två statssekreterare, under det det Engeströmska har sex. Härmed vill jag icke säga, att den polska författningen öfvat något inflytande på det svenska regeringsförslaget 1809. Snarare är det väl svenska förhållanden och idéer, som inverkat på den polska författningen.

Vid den första föredragningen af organisationsfrågan i konstitutionsutskottet synes regeringsförslaget icke ha undergått någon annan ändring, än att de fem föredragande statsministrarne ökades till sex och statsråden i sammanhang härmed minskades från sju till sex. Detta framgår af Mannerheims och Gahns sakligt öfverensstämmande anteckningar till I: 24 och 25. Då det väl får antagas, att anteckningarna om kontrasignationsvägran och nedläggande af ämbete också ha samma innehåll och således i bägge syfta på de båda Håkansonska statssekreterarna, måste man således i sin tolkning af regeringsförslaget hafva utgått från gällande svensk praxis med statssekreterarna som kontrasignanter.

Såvidt man af bevarade anteckningar kan se, har till en början icke inom utskottet någon stämma höjts för statsrådets oafsätlighet från konungens sida, hvilket är märkeligt nog, då man vet af Silverstolpes broschyr och Mannerheims (Leopolds) grundlagsförslag, att åtminstone dessa två ledamöter ville hafva oafsätliga statsråd, som blott på grund af ständernas åtgärder eller efter laga dom kunde skiljas från sina ämbeten. Förmodligen märkte de vid den första principdebatten, huru landet låg, och afstodo därför till en början från att göra några yrkanden¹. Men när v. Schantz' memorial inkom till utskottet d. 17 maj och Bergstedts förslag sannolikt vid samma tid², togs frågan upp igen och ledde dels till en fullständig omorganisation af det Håkansonska förslagens statsråd dels till successiva förändringar i fråga om statsrådets afsätlighet. Den förra kan man icke följa steg för steg, emedan de första bladen af Järtas koncept blifvit förstörda³, de senare åter kan man följa i detalj.

I den första redaktionen af § 35 om förtroendemän hette det, att »konungen kan dem afsätta, när honom godt synes», således i öfverensstämmelse med Håkansonska förslaget, men därvid hade man tillagt:

»Konungen kungöre dock sådana beslut i statsrådet, hvars ledamöter vare berättigade att däremot göra underdåniga föreställningar, om de finna sig därtill skäl äga».

Därefter ändrades den förstnämnda punkten till: »Konungen må dem entlediga, när han pröfvar rikets tjänst det fordra», och

¹ Under 15 maj säger Trolle-Wachtmeister: »I utskottet synas ännu alla vara eniga». I: sid. 217.

² Dessa förslag äro så pass likartade, att de måste anses ingifna efter gemensam plan, ehuru v. Schantz' står närmare Silverstolpes moderata ståndpunkt, Bergstedts åter Mannerheims mera radikala. v. Schantz' memorial finnes i konstitutionsutskottets protokoll i afskrift och är tryckt i R. och A. Prot. I: 145 o. f.

³ Herr A. Forssell menar, (Hist. Tidskr. 1911, sid. 83) att min anmärkning, att det var Bergstedt, som bröt sönder det Håkansonska förslagens departementalstyrelse och gjorde statsministerinstitutionen till en ranghistoria, ej torde vara tillräckligt motiverad. Härvid har han emellertid förbiset, att jag icke sagt, att Bergstedt brutit sönder departementalstyrelsen utan det Håkansonska förslagens departementalstyrelse, d. v. s. under de fem höga ämbetena, och vidare att jag uttryckligen påpekat, att v. Schantz' memorial icke torde varit utan inflytande på regeringsformen».

slutligen insattes i nästa koncept ordet »skyldiga» i stället för »berättigade». Härigenom hade man väl icke kommit ända fram till det v. Schantzska krafvet, att konungen icke skulle kunna skilja statsrådets ledamöter från deras ämbeten »utan bevisliga fel eller brottslighet», men ett godt stycke på vägen.

Meningen med dessa bestämmelser hafva både Silverstolpe och Mannerheim klart angifvit till konstitutionsutskottets protokoll, då det under stark pression från konungen var fråga om att medgifva honom rätt att konstituera statsråd. Regeringsformens mening, sade Silverstolpe, var att endast för nationens skull göra konungens rådgifvare amovible.

»Skulle någon — — fråga om vår mening — — verkligen var, att statsråden borde vara i möjligaste måtto permanente, då, fastän vi och vore ensamme innehafvare af vår hemlighet, skulle ändock moraliteten bjuda oss förklara att sådan var denna mening: och i alla fall skulle vi ej kunna neka det för oss själfve».

I detta yttrande instämde »till alla delar» frih. Mannerheim, och ett likartadt yttrande hade äfven lagman Silfversparre om grundlagens rätta förstånd¹.

Nu kan det väl icke nekas, att RF. § 38 om statssekreterarnes nedläggande af ämbetet vid kontrasignationsvägran samt deras åtnjutande af alla löneförmåner, tills riksdagen pröfvat deras åtgärd, samt återgång i ämbetet, om åtgärden gillats, hvilat på förutsättningen af permanenta statssekreterare och statsråd. Väl är det sant, att här blott är fråga om statssekreterare, men för det första betecknar ordet hos förslagets upphofsman, Bergstedt, detsamma som minister eller föredragande statsråd², och för det andra gjorde utskottet själf icke under frågans hela behandling (i RF. § 35) någon skillnad på statssekreterare och statsråd i fråga om deras afsättlighet.

Hvad angår Järtas uppfattning, som har betydelse därför, att han fattat § 38 i pennan i dess ursprungliga lydelse, har jag trott mig kunna sluta till hans ståndpunkt dels indirekt af hans intima

¹ Se 1809—10 års Konst. utskotts Prot. Sthm 1874, sid. 184, 186, 193, 201.

² Detta under antagande af prof. Boëthius' i mina ögon underliga mening, att stiliseringen blott skulle vittna om en ursprunglig afsikt hos Bergstedt och ej hos utskottet.

politiska förbindelse med Silverstolpe och Mannerheim dels af det yttrande öfver regeringsförslaget, som bär hans namn och som jag betecknat med J. i min bilaga. Det heter nämligen där till I: 35 om statsråd etc. »Alle desse böre icke vara förtroendetjänster», hvilket jag på grund af andra yttranden i samma utlåtande tolkat som: »Inga af dessa böra vara förtroendetjänster». Denna tolkning kan man alls icke komma ifrån genom en hänvisning i Adlerbeths exemplar af regeringsförslaget, som är en hänvisning af rent formell art till upplysning om förslagets egen mening och ej har något med Järtas åsikter att beställa, ej heller genom att förklara denna tolkning gifva »en språkvidrig mening», som står »i strid med allt språkbruk». Ty denna »språkvidriga» svenska träffas i våra äldsta skriftliga minnesmärken, landskapslagarna, hos våra förnämsta stilister äfven i senare tid, t. ex. E. Tegnér, och hos — Hans Järta ¹.

Det förhåller sig således verkligen så, att den vänstra flygeln i konstitutionsutskottet — sekreteraren inbegripen — utgick från kungamördarnas program om från konungens sida oafsättliga statsråd, och att regeringsformens bestämmelser kommo till genom kompromiss med regeringspartiet.

Det är icke alideles på samma sätt med utnämningen af statsråd och andra ämbetsmäns till- och afsättning, men äfven här är anknytningen till de Engeströmska förslagen på några håll ögonskenlig. Engeströmska regeringsformen föreskref nämligen, att rikets sex höga ämbeten och deras sex vikarier skulle hvart 3:e år väljas af riksdagen bland »infödde svenske män, som konung och rike med huldhet, trohet och manskap förbundna äro samt medelst trogen flerårig tjänst ådagalagt sin skicklighet och förvärfvat³ sig svenska folkets förtroende». Någon företrädesrätt för adelsmän till desse eller andra ämbeten skulle icke äga rum. Liljehorn vittnade inför Svea hofrätt, att man efter katastrofen

¹ Så talar han i Franska monarkiens upprättande om »en verklig förlust, den alla drömda nationalvinster icke mäktade ersätta», och återger i utlåtandet om smådeskrifter på följande sätt ett stycke ur rättlösabalkens fl. 9 i yngre Västgötalagen: »att alla de syndamål, som dessa okvädingsord beteckna, må man först för prästen omtala, men icke af illvilja eller afund tillvita någon». Ett analogt »fel» finnes i själfva det berömda utlåtandet om RF. Se Järtas skrifter I: 22, 51. 67.

tänkt sig »en conseil, hvaruti H. K. H. hertig Carl af Södermanland och Hans Excellens Grefven och Riksdrotsen ofelbart skulle deltaga och för öfrigt därtill utses andre upplyste och redlige män af flere klasser, utan afseende om de voro ämbetsmän eller ej, samt däribland äfven några ofrälse män». ¹ I sak innehåller hans senare skriftliga berättelse detsamma och upptager »äfven ofrälse, men [män?] kände för utmärkt redlighet och kunskap».

Mannerheim-(Leopold) ville hafva riksens råd valda genom ett riksens ständers utskott bland »infödde svenske män, som i landet bofasta äro», men undantog präster och bönder och ansåg, att det borde tagas under ompröfning, om råden borde innehafva sina ämbeten på lifstid, eller om icke hälften vid hvarannan riksdag borde utgå. Silfverstolpe lägger utväljandet af ministrar och statsråd i konungens hand. Detsamma gör J[ärta] så till vida, att ingen anmärkning i denna punkt göres mot regeringsförslaget, men han blef själf statssekreterare »på ett helt ständs ifriga anmaning», som förmodligen icke blott framfördes till honom utan äfven till konungen. v. Schantz föreslår:

»Vid valet af statsrådets ledamöter vore äfven efter min tanke angeläget, att därtill måtte utses de skickligaste och värdigaste personer i de särskilda styrelsens grenar, inom eller utom ämbetsklassen, så att alltid åtminstone en ledamot må vara att tillgå fullkomligt vuxen hvarje del af administrationen. Konungen borde hafva rätt att efter föreskrifna grunder utnämna dem — —».

Bergstedt går en medelväg och föreslår ett riksråd på två kamrar sammansatt af frälse och ofrälse ², af hvilka ständerna borde nämna 4, 2 frälse och 2 ofrälse, tagna ibland ämbetsmän af samma värdighet, som till statsråd kunde kallas, af hvilka åtminstone en vid hvar konselj borde vara närvarande. Det är klart, att J. Engeströms, Mannerheims-(Leopolds) och Bergstedts förslag samt Järtas praktik i denna punkt stå ganska nära hvarandra.

1809 års regeringsform blef också här en kompromiss. Den gaf med Håkansonska förslaget och Silverstolpe konungen rätt att

---

¹ Se Svea Hofrätts Prot. rörande Gustaf III:s mord. Sthm 1792, sid. 289 och 309.

² De två kamrarna synas mig just beteckna dessa kategorier och ingalunda några rådsdivisioner. Jmf. A. Forssell a. a. sid. 81.

välja sitt råd och tillmötesgick v. Engeströms, Håkansons (I: § 24) och v. Schantz' byråkratiska grunder genom föreskriften, att minst tre af statsråden skulle hafva tjänat i civila beställningar. Den hade i likhet med Engeströms regeringsform och Håkansonska förslaget intet formellt hinder för ofrälse att uppnå rikets högsta värdighet och gick genom sitt stadgande om frälse *eller* ofrälse män i statsrådet icke ens så långt i demokratisk riktning, som det Engeströmska förslaget enligt Liljehorns vittnesbörd syftade, men den tillmötesgick å andra sidan de ofrälse krafven (J. v. Engeström, Bergstedt) genom att så att säga dela statsrådet på två kamrar, af hvilka den lägre representerades af statssekreterarna, som icke voro permanenta medlemmar af rådet.

I fråga om öfriga tjänstemäns till- och afsättning tänkte sig kungamördarna alla ämbetsmän nämnda af konungen i rådet, de högre efter och inom rådets förslag och alla oafsätliga utom efter laga dom. Högsta domstolen slopades. — Håkansonska förslaget behöll i det väsentliga resultatet af Gustaf III:s administrativa revolution. — Silverstolpe har icke i sin broschyr gått närmare in på frågan, men såväl af dess allmänna uttalanden som i synnerhet af reservationerna till konstitutionsutskottets protokoll (sid. 87) är det klart, att han gjorde detsamma. — Mannerheim (Leopold) var äfven benägen att låta högsta domstolen äga bestånd och lägga ämbetsmäns tillsättning i konungens hand, han ville äfven behålla afsätliga förtroendemän men icke efter 1789 års ordning eller ens efter 1772 års RF., ty han ansåg, att en del af de där angifna förtroendetjänster kunde »hänföras till den klass, som medför mera säkerhet för innehafvaren». J[ärta], som i sina anmärkningar till regeringsförslagets §§ 12 och 35 gifvit ett fullt detaljeradt förslag i denna punkt, intog äfven här en mellanställning mellan Silverstolpe och Mannerheim.

Regeringsformen anslöt sig mycket nära till Håkansonska förslaget men uteslöt kansliråden från förtroendemän i enlighet med J[ärtas] yrkande.

Hvad särskildt justitieråd beträffar, tyckas alla 1809 års lagstiftare hafva utgått ifrån att de borde nämnas af konungen och vara oafsätliga. Men J[ärta] har en anmärkning, att de borde nämnas efter förslag af statsrådet på tre personer. Jag anser fort-

farande, att detta måste betyda, att konungen skulle hålla sig inom förslaget, ty annars blir ett stadgande om förslag från statsrådets sida, som ju alltid föreligger, tämligen meningslöst¹.

Det är alldeles klart af Jacob v. Engeströms efterlämnade papper² och protokollen öfver Gustaf III:s mord, att de män, som omkring 1791 arbetade på en ny författning, sökte en medelväg mellan 1772 års statsskick och frihetstidens. Af den ursprungliga lydelsen i de Engeströmska förslagen, jämförda med senare gjorda öfverskrifningar och tillägg i kanten, vill det synas, som om Engeström själf ursprungligen stått närmare 1772 års RF, men att han under arbetets gång vid konferenser med öfriga sammansvurna och särskildt Pechlin i sitt sökande efter »en nödig contrebalance», på det »att ingen despotism kunde insmyga sig, såsom det faseligaste», drifvits allt längre öfver till frihetstidens statsskick. Sådan regeringsformen nu i utkast föreligger, är konungen blott ordförande med två röster i ett styrande råd, som tillika har högsta domsrätt och delar lagstiftningsmakten med ständerna, hvilkas samtycke ock erfordras för anfallskrig och förbund.

Håkansonska förslaget gaf styrande makten — inklusive rätten att börja krig och sluta förbund och fred — odelad åt konungen med rådets hörande, gaf honom ock lejonparten af lagstiftningen och gjorde i intet fall rådet till medbeslutande, men väl högsta domstolen i lagskipningsfrågor. — Silverstolpe skiljer starkare mellan den styrande makten, som äfven han lägger odelad med krigs- och förbunds-rätten i konungens hand, och den lagstiftande, som jämte beskattningsrätten tillägges riksdagen ensam utom ekonomisk lag, som delas mellan konung och riksdag. — Mannerheim (Leopold) gifver väl konungen i regel beslutanderätt men binder honom vid rådets [eller högsta domstolens] pluralitet enligt frihetstidens ordning, d. v. s. med två röster för konungen,

---

¹ Jmf. Statsvet. Tidskr. 1911, sid. 105.

² Numera till hufvudsaklig del utgifna af L. Stavenow: Ur kansli-rådet Jacob von Engeströms papper. Rektorsprogram Göteborg 1911, och Hist. Tidskr. 1908, sid. 131—144.

i fråga om konungens utrikes resa, i justitiemål¹ och frågor om krig, fred, stillestånd, förbund, krigsgärd och »sådana extra utgifter, hvilka öfverstiga de vanliga och af ständerna godkända intraderna». Tillfällen kunde nämligen yppas, då det blef oundvikligt att antecipera och göra någon skuld, och korrektiv mot missbruk borde då sökas i rådets ansvarighet inför ständerna. — v. Schantz ger den styrande makten åt konungen med rätt för rådet att i protokollet försvara sin mening, men frågorna om krig, fred och alla slags afhandlingar med utrikes makter ansåg han »behöfva statsrådets sanktion». — Äfven Bergstedt ansåg dessa frågor erfordra »statsrådets gillande» och tyckes äfven i öfriga regeringsärenden velat gifva den afgörande rösten åt ett unanimit statsråd². — J[ärta] medgifver »nödvändigheten af hemligheten rörande främmande makter, äfvensom fred och förbund, men krigs beslutande torde fordra mera för eftertanken». Denna invändning bör sammanställas med hans formulering af denna fråga i promemorian eller föredragningslistan:

»Bör konungen kunna börja krig eller sluta fred? Allena eller med råd af ämbetsmän, som han nämnt? Eller med råd af riksens ständer eller någon utaf dem förordnad corps? Eller endast med deras bifall?»

Det är tydligt, dels att han ansett nödvändigt att inskränka konungens krigsrätt, dels att han tänkt sig olika möjligheter i sättet att begränsa denna rätt. Att han icke var rätt nöjd med konstitutionsutskottets beslut, har jag trott mig kunna sluta däraf, att motiveringen öfverlämnades åt Valerius; och att den lösning, som låg honom närmast, var votering i rådet, har jag gissat mig till däraf, att detta tillvägagångssätt af honom anbefalles för lyftande af kreditiv och för disponeringen af statsrådets inkomster, och att det för krig anbefalles såväl i Åboms och Ekendahls broschyrer som i v. Schantz' memorial och Bergstedts förslag. Min

¹ Meningen härmed är ej fullt klar men torde afse konungens 2 röster i Högsta domstolen, för hvars bevarande Mannerheim förut uttalat sig. Yrkandet förekommer nämligen under § 8 i 1772 års RF. Å andra sidan inledes yrkandet med orden: Om riksstyrelsen. Hvad angår egentlig lagstiftning anslöt sig Mannerheim till 1772 års RF §§ 41 och 42.

² Så anser jag, att Bergstedts ord måste förstås för att ej blifva motsägande. Det är för öfrigt äfven språkligt den rätta tolkningen. Jmf. A. Forsell a. a. sid. 102.

slutsats torde icke vara sämre begrundad än den, som prof. B. drager af sekreterarens möjliga delaktighet i Gahns diskussionsanteckning i denna punkt¹.

Jag har antagit, att J[ärta] föreslagit, att alla slags lagfrågor skulle afgöras i Högsta domstolen med tvenne röster för konungen, detta naturligtvis därför att jag förutsatt, att ordet »justieärender» i Håkansonska förslaget I: 27 och i J[ärtas] anmärkning därtill haft samma betydelse som i den därifrån lånade RF § 26, i kraft af hvilken tvenne justitieråd tillhört statsrådet vid lagfrågors behandling genom jämt hundra år. Då det nu är tydligt, att J[ärta] önskat lagformen äfven för ekonomiska författningar, hvilket äfven prof. B. erkänner, så ingå äfven de under nämnda förutsättning till afgörande i Högsta domstolen, liksom lagförklaringar öfver dem (Anm. till I: 16). Den invändningen, att J[ärta] icke föreslagit någon omredaktion af II: 47, är föga bevisande, ty det är klart, att han alls icke afsett att gifva anvisningar till Håkansonska förslagets omredaktion utan sakliga anmärkningar däremot i vissa hufvudpunkter. Så t. ex. föreslår han till II: 3, att riksdagen skall bestämma tiden för nästa riksdags sammanträde, men föreslår i anledning däraf ingen redaktionsförändring i följande II: 11 och 40. Prof. B. antager själf, att J[ärta] önskat ekonomiska författningar behandlade som lagfrågor, men J. har ingen anmärkning till II: 47, som undantager hushållsmål från lagfrågor. Kan man nu icke rimligtvis antaga, att han därför godtagit paragrafen i denna punkt, så behöfver man således icke heller antaga, att han godtagit där stadgade behandling af lagfrågor i statsrådet. — Det bör för öfrigt märkas, att A. G. Mörner, hvars nära förbindelse med Järta jag påpekat, i sitt anförande i konstitutionsutskottet d. 6 febr. 1810 föreslog, att Högsta domstolen skulle äga rätt att göra anmärkningar mot alla lagstiftande maktens beslut och i vissa fall kunna hämma dem, samt att utskottet själf, tydligen i anledning af Mörners förslag, i sitt betänkande om nationalrepresentationen framlade till allmänhetens betänkande ett förslag, att Högsta domstolen skulle kunna på grund af att formerna icke blifvit iakttaga neka att inregi-

¹ Statsvetensk. Tidskr. 1911 sid. 109 och ofvan sid. 7.

strera en lag och således komma att utöfva det veto, som man ville fränkänna konungen¹.

De Engeströmska papperen jämte Pechlins och Liljehorns vittnesbörd visa, att revolutionspartiet under åren 1790—92² planerade en riksdag, som skulle bestå af de fyra gamla stånden med tillägg af brukspatroner och ofrälse jordägare af herreklass men samlas under ett tak. Till en början tänkte man sig naturligtvis, att »hvert stånd måste votera för sig», då ju en reform af adelns representationsrätt måste ske på en riksdag, men att man verkligen tänkt sig en dylik reform, betygas bl. a. däraf, att i en skrift om regeringssättet föreskrifves, att stånden böra deputeras ett visst antal ledamöter efter vissa öfverenskomna grunder och dessa träda samman och taga ett beslut. Riksdagen skulle väljas för tre år och hvert tredje år sammanträda på bestämd dag men icke vara samlad längre än tre månader.

Dessa planer upptogos liksom mycket annat af det Engeströmska författningsprogrammet och utfördes särskildt i Grevesmöhlens och Åboms broschyrer. Hos den förre återfinna vi till och med den polske riksdagsmarskalken och hos Åbom ett ganska detaljeradt förslag till bildande af enkammarriksdag ur stånden. Möjligen var förmedlaren härads höfding Nordell³, som varit

¹ Se Constitutionsutskottets memorial etc. 1874 sid. 594 och 517.

² Hit räknar jag det program för en blifvande riksdag, som af prof. Stavenow tryckts i Hist. Tidskr. 1908 sid. 132—134 och af honom hänföres till tiden 1786—89. Mig synes, af skriften själf på flere ställen framgå, att den hör till de sista åren af Gustafs regering, och att den förutsätter, att konungen på ett eller annat sätt blifvit satt ur spelet. Den bör jämföras med hertiginnans dagbok, med Johan v. Engeströms bekännelse (Svea Hofrätts Prot. 1792, sid. 208) och särskildt slutrefrängen med Liljehorns bekännelse, a. a. 289.

³ Se Wachtmeister, Anteckningar I: 222 och Adlerbeths dagbok under 12 jan. 1810, som uttryckligen vittnar om Nordells förbindelse med Grevesmöhlen. Just vid denna tid, då De la Gardie gjorde sitt radikala omslag, torde Grevesmöhlen varit en ej rätt pålitlig agent i Mannerheimska polisen. Med Nordell hade Järta sannolikt sammanträffat i Pechlinska huset 1792, särskildt 16 mars. Under den 26 maj 1809, d. v. s. vid den tid, då konstitutionsutskottet genom påtryckning från klubbarna nödgades upptaga justitieombudsmannen och riksdagens makt öfver krondomänerna samt åter fick Silverstolpes lag- och hushållningsberedning under behandling, nämner Wachtmeister bland det demokratiska partiets på klubbarna

invigd i 1791—92 års författningsplaner och länge suttit häktad för delaktighet i Gustaf III:s mord men af brist på bevis icke kunde till saken fällas.

Mannerheim (Leopold) har intet förslag till riksdagens ombildning, ej heller Silverstolpe utom hvad angår upptagandet af bruksägare och possessionater, men den förre yrkar riksdag hvar 3:e eller 4:e år, bägge begränsning af tiden för dess sammanträden i anslutning till RF. 1772 § 46, dock något utsträckt. Äfven J[ärta] ville bibehålla stånden med bildande af ett femte stånd af ofrälse possessionater, brukspatroner och näringsidkare. Att han tänkt sig gemensamma öfverläggningar är möjligt men icke sagt¹. Han yrkade i likhet med Mannerheim på bevarandet af RF. 1772 § 46.

I en af de uppsatser bland Jakob v. Engeströms papper, som prof. Stavenow icke utgifvit², framhålles som ett korrektiv gent emot den betydliga makt, som i demokratiska monarkier uppdragits åt en enda person, »bägge lagstiftande makters beständighet, så att ingendera någon tid upphörer att kunna utöfva sin rätt». Detta är tydligen motiveringen till det i kanten utförda förslaget:

1:o. Deputation af hvarje klass af Ständerne å den ort, där regeringen vistas, af 48 personer utom ordföranden. 2:o. En dito i hvar län af c. 4 personer.»

I Engeströms regeringsform omtalas tydligen dessa deputerade (§ 13^{II}) såsom de fullmäktige, som svenska folket mellan sammankomsterna utsett, och som bl. a. hafva till uppgift att samråda med konung och råd om nya författningar. Däremot är det icke alldeles klart, om det är samma deputerade eller möjligen en annan delegation, hvars samtycke erfordras för användningen

---

kringstrykande missionärer» en häradshöfding Nordell (advokat, inblandad i kungamordet), ett kammarråd Edman, ett kommerseråd Lenngren. Den sistnämndes förbindelse med Järta under Stockholmspostens glansdagar är otvifvelaktig, och Edmans intygas af ett bref af 11 okt. 1810, i hvilket han kallar Järta »min bror» och besvär honom att icke gifva fosterjorden till pris åt uslingar, hvilkas nederlag han börjat och god ståndaktighet skolat fullkomna. Om Järtas förbindelse med Grevesmöhlen se Bil. n:r II.

¹ Se nedan sid. 36, not 3.

² Ett referat finnes i Histor. studier, tillägnade prof. Hjärne, sid. 467

af kreditiv (§ 10), och som i egenskap af »fullmäktige för statsmedlen» skulle öfvertaga statskontorets funktioner (§ 33). Stavenow anser det senare sannolikt.

Emellertid voro icke alla de sammansvurna, som sysslade med författningen, ense om dessa mellan riksdagarna arbetande deputationer. Det framgår bl. a. af en randanteckning till det senare af de två riksdagsprogram, som Stavenow utgifvit i Hist. Tidskr. 1908, och som tydligen är gjord under en konferens med de sammansvurna. Här heter det: »Ingen deputation sitta efter Rd. med ständers rätt h. e. utan ansvarighet». De olika meningar om lämpligheten af sådana deputationer, som redan framträdde vid 1789 års riksdag, då förslag därom väcktes från flera olika håll, och som äfven enligt ofvanstående, ej af prof. Stavenow återgifna randanmärkning visade sig bland de sammansvurna 1792, skulle sedan alltjämt söndra den liberala oppositionen och delade äfven de ledande krafterna för det liberala partiet vid 1809 års riksdag i tvenne läger.

Det Engeströmska förslaget om hela statsverkets öfvertagande af en ständernas deputation återkommer emellertid mig veterligen endast en gång, nämligen i lagman Poppius inlaga till regeringen 1809 om nödiga ändringar i 1772 års regeringsform.

Men redan vid 1800 års riksdag framträdde en gengångare af ständernas fullmäktige mellan riksdagarna i de af Hans Hierta, Axel Adlersparre m. fl. föreslagna deputerade för bevillningens fördelning, hvilka också skulle »äga att från alla publika verk infordra underrättelser i allt, som hörde till deras befattning, *hos konungen anmäla alla missbruk i styrelsen*, föreslå nya ekonomiska författningar eller ändringar i redan gällande»¹. Och äfven då blefvo dessa planer genskjutna inom de liberalas egna leder, nämligen af samme Skjöldebrand, som sedan satt med Silverstolpe i 1809 års konstitutionsutskott.

När Silverstolpe i sin broschyr vid riksdagens början ånyo föreslog ständers fullmäktige mellan riksdagarne, hade de ännu kvar något af sin kontroll öfver regeringen genom tillagd befogenhet att allmängöra sina tankar öfver alla förslag till förbättringar i

¹ Skjöldebrand, Minnen II: 128. Bergman Schinkel, IV: sid. 91.

lag och författningar, och ännu tydligare är detta fallet med Järtas diskussionsprogram, där en punkt lyder:

Böra rikens ständer kunna förordna ett utskott af sina ledamöter att mellan riksdagarna *bevaka vissa hufvudpunkter af nationens rättigheter, göra anmärkningar och yttra önskningsom nyttiga anstalter, som bero af den styrande makten?*

Om ett sådant utskott konstitueras, bör det i något fall kunna fatta beslut, verkande genom dess blotta myndighet?

Bör det kunna med sin myndighet återhålla något konungens steg?

På dessa två senare frågor blef svaret i konstitutionsutskottet omedelbart »Nej!» och diskussionen torde hafva för Silverstolpe inneburit en uppfordran att, då han den 26 maj i utskottet framlade sitt förslag till »Rikens ständers lag- och hushållningsberedning», än ytterligare begränsa dess befogenhet, så att beredningen icke skulle få yttra sig öfver ekonomiska författningar och lagförklaringar, som mellan sist hållna och nästkommande riksdag af regeringen utfärdades, och icke upptaga något, som innebar anmärkning mot regeringens beslut, resolutioner och utslag.

Nu kan man säga, att då denna deputation, som enligt Silverstolpes intyg »af många varit ansedd värdig och tjänlig att, såsom *verkeligen kontrollerande del*, få ett rum i grundlagen», slutligen krympte ihop till kommitterade för tryckfrihetens vård enligt RF. § 108, så var detta ett »ganska olika institut» mot de ofvan nämnda. Men det hindrar alls icke, att de alla kommit — för att tala med prof. Boëthius¹ — ur en gryta, nämligen 1720 års RF. § 47 eller, om man så vill, från den ännu mycket äldre mellan riksdagarna arbetande deputationen bankofullmäktige.

Jag har uttalat en blygsam förmodan, att Sièyes' jury constitutionnaire, hvars uppgift han från början angaf vara att hindra missbruk af makten och skaffa grundlagen respekt², stod i genetisk förbindelse med 1792 års gustavianska lagstiftning, hvars 48 fullmäktige också skulle hindra missbruk af makten och öfvervaka författningen. Om den saken kan nu prof. E. Zweig alls icke upplysa oss, bl. a. af det enkla skälet, att han alls ej känner de svenska författningsförslagen. Då nu Silverstolpes beredning blif-

¹ a. st. sid. 114.

² I sitt tal den 20 juli 1795, då förslaget först väcktes.

vit förvandlad till en opinionsnämnd i lagfrågor, stod Sièyes' jury i hvarje fall mycket närmare den kontrollerande nämnd, som föreslagits i Sverige år 1792, 1800 och i diskussionsprogrammet 14 maj 1809 af Hans Järta. Det var därför alls icke underligt, att A. Mörner kunde hysa »tvifvelsmål» om beredningens nytta och lämplighet och ändock upptaga till diskussion och på sitt sätt förorda en jury constitutionnaire.

Med hänsyn till Järtas personliga ställning till frågan anser prof. B.¹, att han som sekreterare »naturligtvis var skyldig att på diskussionsprogrammet, oberoende af sin egen mening, upptaga hvad som påyrkades af utskottsledamöter»; men programmet torde hafva utarbetats redan till kommitténs första arbetssammanträde, och det uppgifves ju af kommitténs egna ledamöter, att programmet var Järtas². Formuleringen öfverensstämmer ju för öfrigt hvarken med Silverstolpes förslag eller hans afsikter — denne be-
dyrade i alla fall, att han för sin del aldrig tillämnat beredningen någon kontrollerande uppgift³. För öfrigt borde programmet närmast hafva öfverenskommit med ordföranden, men han var åtminstone så till vida emot en dylik deputation mellan riksdagar, att han icke ville åt densamma uppdraga ständernas makt och myndighet »i ämnen, hvilkas handläggning är öfver den befattning inom hvilken reglementen och instruktioner inskränka fullmäktige och revisorer». Längst i sympati för beredningen gick Gahn, och han hoppades, att den äfven skulle medhinna att revidera bankens, riksgäldskontorets och statsverkets räkenskaper⁴.

¹ a. a. sid. 99.

² Skjöldebrand a. a. III: sid. 133. Skjöldebrands data äro väl icke mycket att fästa sig vid, då han särskildt för maj 1809 kastar händelser och dagar om hvarandra, så att där råder en fullständig häxdans. Men där äro många goda, ehuru i åldringens hufvud omkastade minnen. Då han säger, att Järta redan en dag efter sitt val var färdig att framlägga sin promemoria, så måste väl detta betyda, att han redan d. 13 var under hand viddalad och kunde d. 14 efter valet framlägga programmet. Ty redan d. 14 måste arbetet varit i full gång, då aktionen mot Håkanson på grund af hans uppträdande i utskottet kunde börja redan följande dag. Samma 15 maj inkom ock Herzenhielms memorial på riddarhuset.

³ Konstitutionsutskottets prot. 1874, sid 73.

⁴ D:o sid. 481. Af utskottets ursprungliga ledamöter voro i den första voteringen. Platen (eller möjligen Mannerheim), Silverstolpe, Stocken-

Enligt prof. Stavenow hade de demokratiska idéerna 1792 ännu ringa spridning bland den svenska adeln och privilegiernas upphäfvande förfäktades af Engeström och likatänkande tydligen endast som taktiska medel i den politiska kampen, icke ur principiella grunder¹. Det första omdömet synes mig utan tvifvel riktigt och äfven det senare så till vida, att då en adel offerar sina företrädesrättigheter, det så godt som alltid är till en väsentlig del ett taktiskt medel antingen för politiskt inflytande eller vid försvaret af lif och hem eller egendom. Men satsen innebär ock, att den Engeströmska kretsen var föga påverkad af tidens demokratiska idéer, och detta vederlägges såväl af de Engeströmska papperen som af åtskilliga sammansvurnes senare lif och korrespondens.

En af de Engeströmska uppsatserna uppräknar »Rättigheter, som alla undersåtare gemensamt tillkomma»², sålunda:

1. Frihet i tankar, tal, skrift och tryck, enär de icke yttras emot Gud och den antagna gudadyrkan, emot goda seder, emot staten och regeringsformen och emot enskylte personer förklen[igen].

2. Säkerhet för sina personer, så att de icke häktas utan enligt allmänna lagen efter stämning och undersökning, undantagande å bar gärning i grofva brott, [än] mindre straffas till lif eller lem utan föregången laga ransakning och dom, som dem därtill faller.

3. Säkerhet om all sin egendom, att dem däraf intet afhändes utan deras fria vilja och samtycke, såframt de icke lagligen blifva dem fråpdömda. Således kan icke heller någon ny beskattning åläggas svenska folket utan dess eget samtycke genom sina deputerade.

4. Rättighet att besitta all slags jord i riket, som kan ägas. Kronojord, som till staten från långliga tider är anslagen, kan icke ägas. Däruppå måste vara kronolandtboer.

5. Lika rätt till de förmåner, som rörelse, näring och tjänster kunna medföra. Således inga monopolier, intet tvång i skrå, inge tjänster vissa klasser förbehållne, dock att god ordning underhålles, så att ingen handtverkare inrättar egen verkstad utan att hafva lärt konsten och någon tid varit gesäll. Ingen oskicklig nyttjas i tjänstevägen och att likasom i militären man avanserar i sin ordning så ock i civil och prästevägen. Inga tjänsteköp eller byten. Ingen handel vid tjänsters bortgifvande.

---

ström, Wijkman, Gahn och Hyckert för, de öfriga mot beredningen. Se Prot. 1874 sid. 82, 83, 470 o. f. och Mannerheims (Leopolds) ofvan i texten citerade yttrande i hans grundlagsförslag

¹ Hist. Tidskr. 1908, sid 144.

² Icke offentliggjord.

6. Att alla lika rättvisa sker efter Sveriges beskrifna lag och laga stadgar och att i brottmål dömas af sina likar. Allmogen har därför af sine medel vid häradsrätten, Borgerskapet sin magistrat, Prästen sitt för fel i tjänsten, Adelen sitt forum i Hofrätten¹.

Detta program är en med stor talang gjord anpassning på svenska förhållanden af den franska rättighetsförklaringen, som vid denna tid gick öfver Europa i Thomas Paines stridsskrift *Människans rättigheter*², och det är bekant från rättegången, att Pechlin dref propaganda genom utlåning i afskrift af denna bok, som vid den tiden på året ännu icke var i svensk öfversättning tryckt³. Att sådana män som Ribbing, Horn och Ehrensvärd svärmade för de amerikanskt-franska frihetsidéerna är väl intet tvifvel underkastadt, och hvad baron Hans Hierta angår, hafva vi hans eget vittnesbörd.

Det framgår af Jakob v. Engeströms program för en blifvande riksdag, att han för sin del var beredd att offra *alla* adliga privilegier, om så erfordrades för en samverkan med de öfriga stånden. Men liksom hans medarbetare opponerade sig mot hans permanenta deputation, såvidt den skulle utöfva ständers rätt, så opponerade de ock mot privilegiernas afskaffande. Det framgår bl. a. af randanmärkning till nämnda program: »Befordran. — Besittande af säteri och frälse. — Mantalspgr», som tyckas innebära, att här erfordrades ett närmare betänkade. Mera tydligt framgår det emellertid af regeringsformen, där v. Engeström ingenting upptagit om privilegierna, men en randanmärkning innehåller: »§ 52, 53 [af 1772 års RF.] bibehållas, om privilegier bibehållas». Man kommer härvid närmast att tänka på Pechlin och Liljehorn, som ju voro öfverens om att betrakta åtgärderna med adeln i Frankrike som »en sottis till större delen».

Våra historieskrifvare tyckas vara tämligen ense att betrakta Hans Järtas och hans partivänners afsägelse af adelskapet på 1800 års riksdag eller bortresa från riksdagen som en stor sottis för-

---

¹ Alternativ i brädden: »Att själfve få välja sina domare af sina likar».

² *Människans rättigheter*. Öfvers. af C. F. NORDENSKJÖLD. Tryckt i juli 1792.

³ Svea hofrätts Prot., sid. 141, major Hartmansdorffs berättelse.

modligen just därför, att det var ett »taktiskt medel», som fullständigt förfelade sin verkan både på regeringen, som icke lät sig bekomma, på adeln, som ej följde exemplet, och på de ofrälse stånden, som fortfarande följde ledningen uppifrån. Men mig tyckes gifvet, att detta medel icke skulle blifvit försökt, om icke vederbörande själfva ännu hyst en ganska fast tro på de moderna demokratiska idéernas segerkraft¹.

Annorlunda 1809. Ställningen var redan däri olika mot 1791—92 och 1800, att revolutionen redan var gjord och gjord af adeln. Vidare hade de demokratiska idéerna förlorat mycket af sin tjuvningskraft. Redan i sin broschyr varnade Silverstolpe för öfverspända förhoppningar med hänsyn till ständernas offervillighet i privilegiiifrågor, och snart fick man genom Mannerheims motion besked om hur långt den adeliga oppositionen från Gustaf III:s dagar nu ville gå. Att den numera ofrälse Hans Järta, som säges ej ha *velat* återtaga sitt adelskap, gärna skulle hafva gått längre och äfven velat utsluta § 114 ur regeringsformen, får väl anses sannolikt däraf, att han ej har ett ord om privilegierna i sitt diskussionsprogram. Utskottet tyckes ock — att döma af Gahns och Mannerheims samstämmiga anteckningar till II: 32 — till en början, hafva bestämt sig för §:ens utslutning men sedan ändrat mening, förmodligen på grund af påtryckning utifrån. Till det Håkansoniska förslaget, som i I: § 5 stadgade att vid befordringar *endast* skulle fästas afseende vid förtjänst och skicklighet, yrkade emellertid J[ärta] i anm. till II: § 32 ett tillägg om »rättighet för alla att tryggt få besitta all slags jord». Det var punkterna 4 och 5 i det ofvan intagna Engeströmska programmet om undersåtarnes gemensamma rättigheter, och det var just desamma, som Bergstedt önskade »i de mest bestämmande och tydliga uttryck».

Man kan ju möjligen försvara, att det Bergstedtska förslaget icke är »ett uttryck för alldeles samma ande, för hvilken en Jakob

¹ I ett odateradt bref från Järta till B. Höijer från 1796 heter det: »Nu har jag ändteligen fått Eberhardts bok [J. H. E—t, Försök till en pragmatisk historia om frälseståndet i Sverige, 2:a uppl. 1795]. Af den och af Botins Beskr. om Sv. hemman har jag goda materialier för att vid något tillfälle deducera nulliteten af adelens rättigheter.» Eriksbergs arkiv.

von Engeström gjorde sig till tolk»¹, men säkert är, att Engeström personligen var beredd att gå mycket längre i uppoffringar för demokratiens kraf, än vare sig Järta eller Bergstedt vågade eller ville ifrågasätta. För mig är det dessutom klart, att Engeström personligen ganska lifligt sympatiserade med de franska revolutionsidéerna, och att hans af Stavenow s. k. första riksdagsprogram, som jag anser gifvet böra sättas mellan 1789 års riksdag och Gäfle riksdag 1792, just utgör en gensaga mot hans mera aristokratiska partivänners revanschplaner för 1789 års revolution såsom otidsenliga, omöjliga och för fosterlandet fördärfliga och ett försök att i stället föra dem in på den »mera hedrande» vägen att genom uppoffring af personella rättigheter söka en försoning med de ofrälse stånden och »stadga svenska folkets frihet».

De öfriga punkterna i den Engeströmska rättighetsförklaringen voro alla nödtorftigt tillgodosedda redan i det Håkansonska förslaget, och de liberala ledamöterna i utskottet, sekreteraren inbegripnen, gjorde sitt bästa att i den nya regeringsformen ytterligare utforma och befästa dessa rättigheter. Detta gäller särskildt punkterna 1 och 3, tryckfriheten och beskattningsrätten, för hvilkas tryggande Silverstolpe, Mannerheim och Järta tyckas hafva i det längsta samverkat utan någon egentlig meningsskiljaktighet.

Resultatet af denna efterpröfning torde väl vara, att syskontrycket mellan 1792 års författningsplaner och den radikala flygelns, d. v. s. de tre vännernas, program är ganska påtagligt, och att af dem Mannerheim stod 1792 års idéer närmast och Silverstolpe fjärmast.

Professor B. spårar under olika perioder af riksdagens lopp »olika stadier i Mannerheims politiska utveckling»². För min del

¹ Jmf. Hist. Tidskr. 1911, sid. 79, och 1910, sid. 94. Mina anmärkare rita mig bägge på väggen, prof. Boëthius för att gifva mig en grundlig afbasning för obefogadt uppträdande och allehanda vetenskapliga brister och olater, hr Arne Forssell för att tilldela mig en välvillig förmaning, emedan jag icke läst bättre öfver i Stavenow, men de hafva däri en verklig otur, att då de tillägga mig, hvad jag alls icke har sagt, det stundom visar sig, att *om* jag sagt det, så hade det varit rätt eller i det närmaste rätt.

² a. a. sid. 97 not. Rättvisligen bör erkännas, att professorn här också tänker sig som en möjlighet — hvad som synes mig solklart — att anteckningarna i M. alls ej vittna om Mannerheims åsikter.

har jag ej kunnat finna någon skiftning i den gamle riksdagsveteranens program under 1809 års riksdag, om icke dit skall räknas, att han liksom hela utskottet — med undantag af Nordin — gled för maktens och omständigheternas tryck. Men däremot kan en bestämd rättning åt höger spåras hos Järta.

Såsom jag förut påpekat, har Järta själf i sin berättelse från 1832 angifvit på tal om Kants och Fichtes statsteorier, att han som sekreterare i 1809 års utskott redan *anade*, hvad han sedermera *erfarit*, att deras användning till något folks samhällsförfattning skulle förvandla denna ifrån en lefvande organism till ett dött maskineri. Jag ser i dessa ord en half bekännelse, att han ännu under sin sekreteraretid hörde till den radikala flygeln. Men det finnes ock ett annat intyg, som indirekt kommer från Järta själf och mera bestämdt pekar på hans öfvergång till en mera moderat uppfattning.

I Beskows Lefnadsminnen berättas, att Järta sedan 8 febr. brutit med jakobinerna (J. Cederströms parti) och därjämte med Adlersparres parti, och att han i stället slutit sig till Adlercreutz, för hvilken han hyste en utomordentlig högaktning, och hans svåger Engeström samt bland de yngre till Wetterstedt och Platen. Detta intyg måste emellertid tagas *cum grano salis*¹. Vål hade en personlig brytning inträffat med Cederström på grund af den stäljade revolutionsplanen och med Adlersparre på grund af skvaller, men brytningen med jakobinernas radikala åsikter och närmandet till Adlercreutz och Engeström i konstitutionell uppfattning börjar efter en jäsningstid i utskottet först med Järtas inträde i statsrådet och går sedan steg för steg. Detta kan man någorlunda följa i samtida dokument på grund af hans vana att tala genom ombud.

Ett sådant dokument, som är upplysande för hans statsteori på sommaren 1809 kort efter hans inträde i statsrådet, ser jag i Gahns inlaga till utskottets protokoll den 23 augusti rörande rätt

¹ Nära ett år efter denna brytning begagnade Järta R. Cederström som sitt ombud på riddarhuset (Beskow, Lefnadsminnen, sid. 109), och att han ännu längre samverkade med partiet mot gustavianerna och för konstitutionen, är säkert. Adlercreutz blef först i maj 1810 ledamot af statsrådet, och Platen låg till en början i ständiga dispyter med Engeström.

för konungen att konstituera statsråd vid de ordinaries förfall¹. Gahns inlaga är nämligen försedd med rättelser och i synnerhet tillägg, som otvifvelaktigt äro gjorda af Järta med egen hand. Denna gång trädde han i bräschen för att gent emot sina gamla partivänner genomdrifva regeringens och konungens personliga önskingar, men misslyckades fullständigt, ty det var detta förslag, hvilket framkallade Silverstolpes och Mannerheims förklaring å utskottets vägnar, att de verkligen afsett att skapa permanenta och inamovibla statsråd². Jag förmodar att Gahns yttrande varit resultatet af ett samarbete redan före Järtas rättelser och tillägg, ty hela yttrandet stämmer väl med hans stil och tankegång och särskildt slutklämmen synes mig karakteristisk:

»I allmänhet torde man böra ihågkomma, att det vore lika oförsiktigt som onyttigt att igenom smärre och ändå kraflösa kontroller hindra den styrande makten i dess lediga gång, nödig för ärendernes besörjande, och nödga den att, för denna lediga gång, som ändå ej kan lillbakahållas, taga de utvägar, som man heldre önskade vara onyttjade».

Efter ytterligare några dagar uppläste Korsberger i borgarståndet sitt af Järta författade memorial rörande riksdagsordningen, hvilket sedan också 19 okt. föredrogs på riddarhuset af Adolf Mörner. Jag har antagit, att Järta icke från början haft något emot en statsrevision mellan riksdagarne, dels emedan han själf vid 1800 års riksdag föreslagit ett kontrollerande utskott, som bl. a. skulle »äga att från alla publika verk infordra upplysningar och hos konungen anmäla alla missbruk i styrelsen», dels emedan hans diskussionsprogram för konstitutionsutskottet i denna punkt är stiliseradt just i denna riktning: »mellan riksdagarna bevaka vissa hufvudpunkter af nationens rättigheter, göra anmärkningar etc.», dels slutligen emedan hans meningsfrände Gahn bekände sig hafva från början hoppats, att Silverstolpes lag- och hushållsberedning skulle också kunna revidera statsverket, hvilket icke hindrade, att han lifligt motsatte sig riksdagens speciella revision

¹ Konst. utskottets Prot. 1874, sid. 196—201.

² Det är noga att märka, att då Järta här för första gången uppträdde som grundlagstolkare för konungens räkning, hans egna partivänner kände sig uppfordrade att till protokollet afgifva ett vittnesintyg emot honom.

af statsverkets räkenskaper¹. Emellertid har jag på grund af Järtas hela läggning tillika antagit, att han aldrig tänkt sig någon bokhållargranskning af statens räkenskaper från riksdagens sida utan blott anmärkningar på grund af en oriktig och slösaktig förvaltning, och att han därför uppretades af föreskrifterna om alla småposters jämförelse med den antagna staten och alla posters verificering.

Det kan väl ock antagas som säkert, att Järta vid affattningen af sin promemoria om riksdagsordningen varit påverkad från olika håll. Tvenne äro mig bekanta: det ena var statsrådet Rosenblad, hvars promemoria², som finnes bland Platens papper, måste vara äldre än Järtas, ty annars hade väl icke Rosenblad rent af tillstyrkt statsutskottets direkta kommunikation med statskontoret, som Järta lifligt motsatte sig³. Det andra var presidenten i statskontoret, Lagerheim, som innan Järtas promemoria uppsattes och tvifvelsutän på dennes begäran, framlade för honom en kritik af riksdagsordningen till bruk för Järta i dennes »goda uppsåt att se på detta storverket»⁴.

Konstitutionsutskottet och ständerna visade ett rätt stort tillmöteskommande gent emot alla Rosenblads önskemål och äfven gent emot Järtas, åtminstone så vida de med Rosenblads samman-

¹ Jmf. Konst. utskottets Prot. 1874, sid. 481 med Borg. Prot. III: 504 o. f.

² Tryckt som Bil. 3. Den 24 aug. återsänder Rosenblad med mycken tacksägelse till Järta dennes promemoria, »som grundligt visar regeringsformens rätta esprit och klart ådagalägger, huru långt ifrån ändamålet de i R. O. föreslagna minutiösa och korttänkta föreskrifter om statskontoret föra».

³ En närmare undersökning af R. O. i konstitutionsutskottets skrifna protokoll ger vid handen, att den redan före 5 augusti varit under hand regeringen meddelad, och sannolikt hör Rosenblads PM. till denna tid, ty sista punkten af § 42 är skriven på en lapp med Mannerheims hand, som det vill synas, i anledning af Rosenblads anmärkning, ehuru man icke i öfrigt denna gång rättade sig synnerligen efter dess anvisningar. Det var först, då anmärkningarna återkommo i Järtas promemoria genom Korsbergers memorial, som utskottet efter remiss från ständen »på förekomna viktiga skäl», förmodligen den starka påtryckningen, gaf efter i flera punkter. Men riksdagen höll fast vid tillägget till § 42, förmodligen emedan någon skvallrat ur skolan och man icke tyckte sig behöfva släppa ett medgifvande af själfva Rosenblad.

⁴ Bil. 4.

föllo. Men icke dess mindre fordrades de mest energiska ansträngningar af hela partiet: Platen, Cederströmarna, Mannerheim, Wetterstedt, Järta, för att förmå konungen att sanktionera riksdagsordningen och för denna gång uppskjuta sina revolutionsplaner till lägligare tid¹. Skulle det då vara så osannolikt, att Järta äfven i fråga om statsverkets revision mellan riksdagarna drifvits till att uppgifva »smärre kontroller», för att den styrande makten icke måtte »taga de utvägar, som man hellre önskade vara onyttjade»?

Som ofvan angifvits, var Adolf Mörner den, som frambar Järtas förslag till ändringar i RO på riddarhuset. Jag har antagit, att Järta haft sitt finger med äfven i det diskussionsprogram för en ny riksdagsordning, som Mörner efter Järtas föredöme uppsatte, och som hittills icke varit tryckt². Men jag kan lika litet bevisa detta som att Järta haft något att beställa med Mörners egenhändigt skrifna inlaga till riddarhusets protokoll den 14 juli rörande antalet af adelns ledamöter i utskotten, hvilken delvis upptogs af Silfverstolpe i konstitutionsutskottet d. 25 juli och likaledes är af honom egenhändigt utskrifven³. Härmed må nu förhålla sig hur som helst, så tyckes mig dock gifvet, att dessa dokument gifva uttryck åt statsrättsliga idéer, som hyllades af hela den krets, som Järta ännu tillhörde, och hvilkas erkände lärofader han var i teoretiska frågor.

Prof. Boëthius antager själf, att det knappast är sannolikt, att Järta på denna tid var »principiellt frigjord från naturrätten»⁴. Mörner gifver i sitt memorial af 14 juli ett klart uttryck åt »dessa allmänt erkända grundsatser» om representationens fullkomlighet i samma mån som den ger ett resultat enligt med allmänna viljan, hvilken åter, liksom begreppet om allmänt väl endast är en abstraktion af alla enskildes på riktigt omdöme af deras fördel grundade önskningar. Dessa tankar upptager Silverstolpe som

¹ Se Adlerbeths Dagbok. I ett odateradt bref från Wetterstedt till Järta heter det: »Laga att du i afton får R. O. igenom; du känner själf bäst nödvändigheten däraf».

² Se Bil. 5 och Hist. Tidskr. 1910 sid. 105.

³ I tryck Ridd. och Adelns Prot. II: sid. 154 och Konst. utsk:s Prot. sid 155.

⁴ a. a. sid. 94.

sina egna. Jag menar, att man ganska tryggt kan skriva dem Järta till godo eller ondo, vare sig han haft något direkt att skaffa med Mörners memorial eller icke, emedan hans studier, hans föregående, hans bevisliga samverkan med dessa män och med Benj. Höijer och framför allt hans egen något skrufvade bekännelse i berättelsen om regeringsformen från 1832 ännu vid denna tid ställer honom på samma grund.

Det är emellertid möjligt, att jag något öfverskattat Järtas inflytande utom utskottet, d. v. s. i egenskap af partichef; men om så är, torde det ha berott därpå, att jag i ett och annat fall följt felaktiga anvisningar. I ett fall¹ har jag angifvit ett koncept af 8 maj som skrifvet af Järta, detta efter en blyerts-anteckning på brevet af en riksarkivets tjänsteman. Jag tog denna anteckning för god, ehuru den var försedd med frågetecken, enär jag förut tyckt mig igenkänna Järtas hand i den i kungl. biblioteket befintliga bevisföringen mot hertig Karls arfsrätt till tronen². Jag har emellertid efter förnyad granskning blifvit något tveksam med afseende på den senare handskriften och nu med säkerhet identifierat den förra som skrifven af Mannerheim. Men det lider dock intet tvifvel, att Järta var bland de verk samma krafterna i oppositionen mot hertigens arfsrätt. Jag tror fortfarande, att det var han, som presterade de statsrättsliga argumenten mot denna arfsrätt, och att hans uppträdande i denna fråga var en hufvudsaklig orsak till hans anställning som konstitutionsutskottets sekreterare.

Ett positivt intyg finnes i hertiginnan Charlottas dagbok, som efter att ha berättat om oppositionen mot hertigens omedelbara erkännande som konung och mot Håkansonska förslaget gifver följande förklaring af händelserna:

»Un monsieur Hierta, qui à la diète de Norköping avait renoncé à ses titres de noblesse et qui voulait jouer un rôle désirait d'être employé à la diète. Le projet qui avait été proposé de faire rentrer ces messieurs

---

¹ Hist. Tidskr. 1910, sid 89—91.

² I Strödda Handlingar och Uppsatser till Sveriges Hist. 1809 i Kungl. biblioteket.

dans la maison des nobles n' ayant point réussi¹, Mr de Hierta chercha à pouvoir entrer dans le Comité pour la constitution et fut aussi choisi pour en être secrétaire.

Värre blefve det med min argumentering för Järtas andel i 1809 års grundlagsarbete, om det skulle visa sig, att den handskrift af Håkansonska förslaget, som tradition och påskrift angifvit som Järtas, icke är gjord af honom. Jag har sökt skaffa underrättelse om denna handskrift dels från den, som skänkt och inlämnat den till riksarkivet, dels genom rådgöring med våra förnämsta handskriftkännare på riksarkivet, kungl. biblioteket och riksdagens bibliotek men ändock icke kunnat komma till något säkert resultat². Vål träffas samtliga bokstafsformer hos Järta, men de allra flesta träffas också hos några andra: Nils Silfverschöld, Wetterstedt, bröderna Silverstolpe. I fråga om dem träffas emellertid också några bestämda olikheter. Efter förnyad omsorgsfull jämförelse med en stor mängd handskrifter dels i riksarkivet dels i riksdagens och framför allt riddarhusets arkiv kan jag säkert påstå, att handskriften hvarken är gjord af någon af dem och ej heller af Cederströmarne, A. Mörner, Mannerheim eller någon annan af utskottets ledamöter, ej heller af Kurk, J. de la Gardie, Essen, E. G. Adelsvärd, Macklean eller någon af dem, som veterligen uppvaktade hertigen den 6:e och 7:e maj³.

¹ Härmed syftar hertiginnan på ett förslag af frih. C. L. Staël von Holstein, att man skulle erbjuda de herrar, som år 1800 afsagt sig adelskapet, att åter intaga sina platser på riddarhuset, hvilket förslag skulle afvisats med den anmärkningen, att rätten att adla endast tillkomme konungen. Protokollen visa blott, att Staël d. 9 och 10 maj af landtmarskalken afvisades, och att detta skett redan en gång förut. Då han slutligen d. 15 maj fick ordet, gällde det upphäfvande af 1626 års riddarhusordning. Drottningen uppgifver, att det var på Skjöldebrands förslag, som hela debatten om denna sak utgick ur protokollen.

² Hvad stafningen angår, skrifver Järta på 1790-talet både *att* och *üill* och så äfven i egenhändiga officiella akter af senare datum, t. ex ett kvitto af 11 sept. 1810 bland konstitutionsutskottets protokoll, likaså *eij*, *skjäl*, *gjör* i öfverensstämmelse med Håkansonska afskriften, men åtminstone sällan *skjer* och *värk*.

³ En olikhet med Järtas stil är, att afskriften i regel sätter släng öfver både *u* och *y* men Järta vanligen blott öfver *y* samt en egendomlig form på *T*, som jag blott i enstaka fall träffat i Järtas bref men både från äldre och yngre datum.

Men ehuru handskriften mera liknar Järtas stil än någon annans mig bekant, är det dock mera på grund af innehållet i anmärkningarna och ursprungsbeteckningen än på grund af handstilen, som jag angifvit den som Järtas. Men om nu uppgiften från början beror på ett missförstånd och Järta intet har haft att beställa med dessa anmärknningar? »Då faller också», säger Prof. Boëthius, »allt hvad lektor H. velat bygga därpå». Visserligen.

Men följden blir då också den, att Järtas inflytande på konstitutionsverket måste antagas hafva varit ännu mycket mindre, än hvad jag med stöd af denna handskrift sökt visa¹. Kvar står i hvarje fall Järtas synnerligen intimä förbindelse med utskottets mest radikala ledamöter, Mannerheim, Silverstolpe, Gahn och framdeles Adolf Mörner, och vidare med den demokratiska lärofadren Benjamin Höijer och med »det demokratiska partiets på klubbarna kringstrykande missionärer», särskildt kammarrådet Erik Edman. Jag har förut (sid. 22) angifvit, hvilken roll denne sistnämnde tilldelade Järta i den gemensamma kampen mot »uslingarna». Hvad B. Höijer angår, hvilken var mycket missnöjd med 1809 års riksdag², synes han ännu på sommaren 1810 i Järta hafva sett den regeringsmedlem, af hvilken man kunde vänta något, ja han tyckes till och med — att döma af det bitande hån, hvarmed han här liksom i brefvet till Hammarskjöld talar om ständerna — i honom hafva sett en meningsfrände i frågan om riksdagens ombildning³. Kvar står också hans promemoria och

¹ a. a. sid. 96 och 97.

² Se bref till L. Hammarskjöld 5 jan. 1810 i Kungl. Bibl.

³ Sättra brunn 12 juli 1810. »Allmänhetens fägnad däröfver, att du i tider som dessa är en place, är så stark och enhällig, att min enskilda röst ej kan tränga igenom för att låta höra sin consonance. Emellertid så länge Du ej har en armé under dina ordres, ser jag ej en enda utväg, som icke leder till undergång, allting kolsvart! Just för denna svartsots skull är jag här och dricker. Som Statssecret. Rosenstein loft mig pastorat ej så lång tid, har jag ingenting att söka hos dig, om ej att de fyra stånden måtte få lefva, så länge jag klipper en ullrik och dyrt återlöst hjord.» — Kanske gingo Järtas planer ej helt i samma riktning. Drottningen berättar i sin dagbok för oktober 1809. att H. N. Svan, på hvars uttryckliga förord å ståndets vägnar Järta torde fått en plats i regeringen, för henne utvecklat fördelarne däraf, att adeln valde representanter och därefter alla stånden samlades i en kammare. Däraf säger sig drottningen hafva

samtidens uppfattning ända till hans inträde i statsrådet och en god tid därefter, att man hade honom på den vänstra sidan.

Då Hans Forssell 1882 utgaf Järtas skrifter, skref han i lefnadsteckningen: »Med kännedom om hans ömtålighet i allt, som rörde öfvertygelsens själfständighet, kan man ock vara viss, att han icke ens som sekreterare skulle hafva satt sitt namn under detta förslag, om det ej motsvarat hans egen uppfattning af samhällets kraf». Detta yttrande går sedan i olika versioner igen hos nästan alla historiska och statsrättsliga författare, som skrivit om Järta. Hos Prof. B. lyder det: »Att Järta skulle gifvit sin medverkan till en grundlagsstiftning, hvars hufvudprinciper stredo mot hans egen uppfattning, är för öfrigt en psykologisk omöjlighet». Förmodligen är Forssells omdöme riktigt, så vida det innebär, att Järta ansåg 1809 års förslag vara så godt, som man under förhandenvarande förhållanden kunde få. Riktigheten af prof. Boëthius' version beror på den betydelse, man inlägger i ordet »hufvudprinciper». Säkert får väl antagas vara, att Järta aldrig mottagit platsen som utskottets sekreterare, om han icke i dess sammansättning sett en garanti för att utskottet skulle söka genomföra ett konstitutionellt program i Montesquieus anda, d. v. s. med en lämplig uppdelning af statsmakten, som för framtiden afvärjde despotismen. Men härmed är icke mycket sagdt. Var det en jämvikt i Engeströms byråkratiska stil, han önskade? Eller i Grevesmöhlens eller Åboms? Eller kanske snarare i Silverstolpes med lagstiftningen i riksdagens händer utan veto för konungen? Eller ville han kanske snarast med författaren till J[ärtas] anmärkningar och med Ad. Mörner hafva en inom sitt område själfständig verkställande makt med veto i lagstiftningsfrågor lagdt i Högsta domstolens händer?

Jag har antagit det sistnämnda och tillika sökt visa, att han inom utskottet stod Silverstolpe och Mannerheim närmast, och att han efter all sannolikhet icke var främmande för de memorial och grundlagsutkast, som i utskottets första dagar gåfvo en i viss mån ändrad riktning åt dess arbeten, och för det demokratiska missionsarbete i pressen och på klubbarna, som i senare dagarne

förstått, att han icke var för konungens sak (d. v. s. en revolution) utan tillhörde frihetspartiet.

af maj föränledde flera radikala tillägg i författningen. Om det slutliga förslaget i alla fall icke i allo motsvarade de förväntningar, han gjort sig vid arbetets början, kunde han väl icke i fäderneslandets öfverhängande fara springa sin väg från halfgjordt arbete. Jag antager, att han var en alltför plikttrogen man att så göra, i synnerhet som han från början väl visste, att en utskottssekretärare som sådan endast kan hafva ett rent formellt inflytande på beslutet.

Man bör ock beakta en annan omständighet, som samtiden kände väl till, men som senare tid synes benägen att glömma bort, nämligen att Järta var en starkt utpräglad partiman, och att han allt från kung Gustafs tid hörde till hertig Karls parti, eller rättare sagdt, att hertig Karl sedan gammalt var förbunden med det parti, som genom 1809 års revolution tog ledningen, och hvars konstitutionelle ledare Järta var. Väl hade icke revolutionen för honom en så rent personlig syftning, som fallet var med Adlersparre, eftersom han hade bättre affärer och en mycket bättre insikt om de laga formernas stora betydelse, men äfven för Järta var det ett hufvudsyfte med revolutionen att få bort konungen och hans verktyg, att sätta sig själf och sina vänner i hans ställe och att förebygga en gustaviansk restauration med de personliga efterräkningar, som därmed kunde följa. Däraf förklaras den ytterliga förbittring, med hvilken han vände sig mot Jakob de la Gardie, just då denne genom sitt radikala omslag började jaga på hans egna marker, och däraf förklaras ock många företeelser i Järtas senare lif. För sina partivänner, gamla och nya, förblef Järta en god vän och befordrare, så länge han lefde, och han såg fäderneslandets välfärd till ganska stor del i deras inbördes trefnad och framgång. Hur viktiga än de konstitutionella formerna månne hafva varit för Järta, voro de dock så till vida äfven för honom »taktiska medel», att det var honom minst lika viktigt, att de rätte männen kommo i spetsen för styrelsen. Det är därför alls icke sannolikt, att han genom att kläda skott för några grundlagsparagrafer skulle riskerat att utestänga sig själf och sina partivänner från allt inflytande i Karl XIII:s råd.

Jag inbillar mig visst icke att hafva gifvit »ett slutgiltigt svar» på frågan om Järtas politiska idéer 1809 och deras sam-

hörighet med de Engeströmska författningsplanerna från 1792¹, men jag tror fortfarande, att jag är inne på rätt spår, och att hvarje nytt dokument, som kommer i dagen eller blir iakttaget, skall i det väsentliga bekräfta min uppfattning². Erfarenheten har ock lärt mig, att det är långt ifrån, att de offentliga arkiven äro utnyttjade i fråga om våra grundlagars tillkomst, och jag tror äfven, att mycket skall framdeles komma i dagen äfven ur enskilda gömmor. Men i samma mån som bevisen hopa sig, skall också skarpsinnigheten³ växa vid de gamla myternas försvar, och jag är fullt förvissad, att om Sverige ännu i 100 år fortfar att bestå som en konstitutionell monarki, så skall vid nästa sekelfest en ny Uppsalaprofessor för nya släkten i högstämda ordalag beprisa »Hans Järtas verk».

Och för närvarande finner jag det fullkomligt i sin ordning, att sanningen, som är det mest olydiga och ostyriga af de vetenskapliga teoriernas barn, tills vidare sitter i skamvrån.

I största korthet uttryckt anser jag sanningen vara den, att regeringsformen i första rummet är Håkansons (och regeringens) verk, att konstitutionsutskottet åstadkommit många förbättringar,

¹ Denna blygsamma förvissning hyser prof. B om sin egen utredning: a. a. sid. 102.

² Ett bevis, som genom frih. C. C:son Bondes välvilliga tillmöteskommande just i dessa dagar kommit i mina händer, är drottning Charlottas dagbok. Hon tecknar på följande sätt konstitutionsutskottets ledamöter: Mr de Hierta qui était Secrétaire de ce Comité en avait dressé les articles pour la tournure et avait écrit l'introduction qu' on regarda comme un chef d'oeuvre. Les personnes qui avaient composé ce comité étaient pour les membres de la Noblesse partagés en Royalists constitutionels et amateurs de la liberté. Parmi ceux-ci on pouvait compter surtout un mr de Silverstolpe qui était en même temps secrétaire de la maison des Nobles, qui avait eu toujours ces idées exaltées de liberté, et un mr de Mannerheim qui était aussi assuré des mêmes principes, et surtout Mr de Hierta. Mais Mr d'Adlerbeth était encore attaché à la mémoire du feu roi Gustav 3. qui avait eu beaucoup de bonté pour lui et avait même fait grand cas de lui comme homme de lettres; aussi ce fut lui qui déclara, qu'il voulut qu'il y eut un Roi, mr de Schöldebrand, également celui-ci était d'ailleurs très attaché, au Duc. En général il faut rendre à ces messieurs la justice que tous voulaient un roi et que ce roi fut regardé comme intact, mais ils voulaient comme en Angl. la responsabilité des ministres».

³ Se Hist. Tidskr. 1911, sid. 125.

särskildt i fråga om beskattningsrätten, men äfven försämringar (regeringens organisation), att Järtas direkta personliga inflytande — utom det redaktionella — varit inom utskottet mycket ringa, men att han verkat betydligt indirekt genom sina partivänner och genom påtryckningar utifrån till åstadkommande af den kompromiss mellan regeringsförslaget och hans eget radikala program, som R. F. utgör, och att han sedan vunnit sin främsta lager vid försvaret af denna kompromiss.

BILAGA I.

Prof. Boëthius har till min edition af Håkansonska förslaget gjort dels tillägg, dels rättelser. Af de s. k. tilläggen har jag med afsikt utelämnat de flesta, enär de synt mig betydelselösa. Icke mindre än fem äro Mannerheims rubriker, ehuru prof. B. säger sig icke ha återgifvit sådana randanmärkning, som blott äro rubriker. Det gäller anm. till I: 16, II: 12, 33, 46 och 50. Den första af desse är ock orätt återgifven. Genom streck i kanten äro §§:na om högsta domstolen med hvarandra förbundna och få följande gemensamma rubrik: »Domare-Justitie Råd — närvarande vid föredr. och afgivande röster».

Af rättelserna är det blott en, som prof. B. själf tyckes tillägga någon betydelse, nämligen den vid I: 12 återgifna. Jag har skrivit »statsreglering» för »Stats reglering», liksom jag återgifvit »Stats Råd» med »statsråd» och »Stats Sekreterare» med »statssekreterare». Prof. B:s egen förklaring »statsrådets reglering» kan ej vara riktig, enär det är fråga om statsråds utnämning, och enär man väl alltid är skyldig att i första hand antaga, att vederbörande menat hvad de skrivit. Då prof. B. menar, att min förklaring icke ger någon förnuftig mening, så beror det uteslutande på att han icke ser, att Mannerheims anteckningar äro gjorda under diskussionen. Jag har emellertid gifvit en, som jag trodde, fullt tillräcklig förklaring af sammanhanget genom min hänvisning: »Jmf konstitutionsutsk:s tryckta Prot. 1874, sid. 87». Då jag nu ser, att detta icke gjort tillfyllest, måste jag utföra förklaringen.

Under debatten om konungens utnämning af förtroendemän anmärkte någon (Stockenström eller Gahn), att då kollegierna voro penningeförvaltande verk, som skötte statens egendomar och hade hand om statsregleringen, så borde deras chefer icke kunna afsättas. Härvid tillfogade andra (Skjöldebrand, Mannerheim, Wijkman, bönderna) att förhållandet vore detsamma med landshöfdingarna, som skötte uppbörden m. m. Mannerheim strök då i § 12 under orden Presidenter och ståthållare i landet och tillfogade i kanten: »höra till Stats reglering». Därpå inföll någon, att det vore nödvändigt att i krig hafva en flink och tjänstvillig chef för krigskollegium, som därför måste vara troman. M. skref då i kanten »Krigscoll.» med »Förtroendetj.» ofvanför. Då nu prof. Wijkman anmärkte, att det egentligen blott var presidenten i statskontoret, som hade att göra med statsregleringen och därför borde vara oafsättlig, tillskref M. i kanten: »Statscont.» — Vid fäst uppmärksamhet på att §§ 35 och 36 egentligen hörde hit, skref M. »under § 12» vid dessa två paragrafer och tillfogade i kanten till § 12 »håfkansler, statssekreterare, stats-

råder» under hvarandra. Om Gahns uppfattning af debattens resultat vittna de i kanten till § 12 tillskrifna minnesorden »krigspresidenten, statsråderne». Att det i hufvudsak gått till på detta sätt och icke annorlunda, därom är jag lika viss, som om jag suttit i utskottet och hört på debatten. Jag vidkännes således ingalunda »Lektor Höjers misstag».

BILAGA II.

Järta och Grevesmöhlen.

Det är en af gammalt känd sak, att Grevesmöhlen var en köpt författare, som tidigt användes af det liberala partiet för att göra propaganda för liberala idéer och upphetsa allmänheten mot det gustavianska partiet, samt att han ock anställdes i den Mannerheimska polisen. Jag har angifvit, att han för sin broschyr »Fråga till fäderneslandets vänner» fått sig bestämda punkter i handom att lägga fram, och att så är, måste af broschyrens hela anordning blifva klart för hvar och en, som gitter läsa den, liksom att det finnes en omisskänlig likhet mellan dessa punkter och hvad jag kallat det liberala programmet. Detta var visserligen icke enhetligt, men differenserna voro icke större än mellan det nuvarande Aftonbladets, Stockholmstidningens och Aftontidningens liberala program. Tvärtom! Af de vid riksdagens början offentliggjorda författningsförslagen anser jag Grevesmöhls hafva stått Järtas personliga uppfattning vid denna tid mycket nära.

Jag har förut erinrat om Grevesmöhls förslag om en af ständerna förordnad justitiekansler, som skulle hafva inseende öfver hela justitieverket och blott ansvara för ständerna (Hist. Tidskr. 1910, sid. 86 och 96). I ett bref af 25 maj 1809 från Dr. Karl Schildener till L. v. Engeström rekommenderar han sig hos denne med några skrifter, bl. a. »eine Abhandlung über die Nothwendigkeit und die Geschäftskreis eines Ständischen Justiz-Canzlers, welche ich neuerdings auf die Antrag des Herrn Järta, Sekretär bei dem jetzt versammelten Konstitutions-ausschuss, mit dem ich in freundschaftlicher Verbindung stehe, augearbeitet habe». Denne Schildener lät sedan som professor i Greifswald 1811 trycka en bok »Über die Schwedische Verfassung bei Gelegenheit der letzten Regierungsform vom 6 Juni 1809», hvilken, på grund af hans vänskapliga förbindelse med Järta just under grundlagens förberedelse, är högst intressant med afseende på de ursäktande förklaringar han gifver öfver att man genom den nya grunlagen skapat mindre nytt af värde och afskaffat mindre föråldradt och odugligt, än man skulle hafva väntat. (Se särskildt sid. 6). Den förklaring han gifver ligger bl. a. i nödvändigheten att kompromissa med regeringen, och man kan nu ganska klart urskilja, hur kompromissen kom till stånd.

Samma dag, som Schildener presenterade Engeström sin afhandling om nödvändigheten att hafva en justitieombudsman, fick den senare också mottaga ett bref från Skjöldebrand som utbad sig ett samtal till följande morgon kl. 8, då han ville underställa excellensen några idéer öfver medlen

att rädda fäderneslandet. Af Skjöldebrands minnen kan man se, att det bl. a. just gällde justitieombudsmannen, hvars upphofsman generalen ansåg sig vara. Adlerbeth berättade sedan (mars 1810) för drottningen, att man tagit denna ämbetsman för att undgå en annan, mycket större olycka, nämligen den permanenta riksdagskommittén, »som skulle blifvit en konung vid sidan af den verkliga regerande konungen».

Det kan nu icke gärna vara något tvifvel om att Järta stod bakom bägge dessa förslag, som bägge framlades i Grevesmöhlens broschyr jämte riksdagens makt öfver krondomänerna, som också hör med till kompromissen 26 maj.

Jag har icke antagit någon personlig förbindelse mellan Järta och Grevesmöhlen men väl ett indirekt ledarskap från den förres sida såsom partichef. Visserligen säger Beskow i sina lefnadsminnen (sid. 104), att Järta genom sin läggning icke passade att gå i flöck och farnöte med andra, och att han alltid hyste afsky för packregering, pöbeltidningar, gatuopinioner o. d. Så ville ock Järta utan tvifvel på gamla dagar vara känd, och sant är, att han icke passade till man i ledet, men han passade så mycket bättre till partichef. L. v. Engeström, som såg honom så att säga i aktion och icke var honom obenägen, har gifvit en i detta stycke mera träffande bild af «1809 års clique» i sina Minnen II: sid. 184; »Det var en förfärlig sammansättning, väl ingalunda förföljande, undantagande mot vissa personer, såsom mot Ruuth och de la Gardie, men högst obillig i protektion af sina vänner. Biskop Rosenstein, Adlersparre, Platen, Silfverstolpar, grefve Adolf Mörner, Hans Järta, Mannerheim, Cederström, Wetterstedt och deras anhängare voro enligt deras tanke de som borde styra allt».

Lustigt nog gifver Beskow själf (sid. 108 o. f.) ett konkret exempel på att Järta, så statssekreterare han var, i dec. 1809 gjorde ett synnerligen giftigt anonymt utfall i en tidning mot de la Gardie och genom ombud uppträdde på riddarhuset mot Ruuth i ett anförande, som gick ut öfver hans heder och ära. Redan på 1790-talet var Järta så bevärdad i konsten att genom anonyma gåckerier skada motståndare, att B. Höijer, som sökte hans biträde i dylikt personligt skriftställereri, kunde i hänförd beundran skriva till honom: »ingen kan så sk—ned som du». Mer än 20 år därefter roade sig Järta som landshöfding med att i fabler förvandla sina litterära vedersakare till »fåhundar och åsnor». Det är hans egna ord i bref till Wallmark 2 nov. 1820. Men så försiktig kunde han vara i sina relationer med pressen, att redaktören fick order att genom någon, som ej kände Järtas handstil, kopiera konceptet, så att det ej blef synligt på tryckeriet, och för att undgå argusögon på postkontoret kunde han skicka sina »plaisanterier» genom sin sons mellanhand öfver Västerås till Stockholm eller låta genom pålitlig person inlämna dem till afhämtning i en boklåda¹

Efter Karl Augusts död organiserades af den mannerheimska kretsen en ordentlig hetsjakt mot det gustavianska partiet i syfte att slå ned

¹ Se bref till Expeditionssekreterare H. A. Lindgren, redaktör för Granskaren, $\frac{8}{2}$ och $\frac{11}{2}$ 1821 i Eriksbergs arkiv. Om Järtas senare förbindelse med pressen, se t. ex. Hellberg (Pothumus), Mina samtida, på många ställen och J. A. Södergrens uppgifter och samlingar i Kungl. bibl.

partiet och förebygga ett val efter dess sinne vid den stundande valriksdagen. Att detta parti genom ett skamligt missbruk af pressen bär en dryg andel af ansvaret för Fersenska mordet, kan icke numera vara något tvifvel underkastadt, och det var äfven känt af samtiden, fast ingen speciell anklagelse kunde riktas mot viss person. Drottningen utpekar särskildt Platen och Mannerheim bland agitatorerna och påstår, att fabeln om råfvarna blivit uppläst på Mannerheimska klubben, innan den kom ut i tryck. Engeström nämner Wetterstedt som en af dem, som gifvit färt åt förgiftningshistorien, Wachtmeisters minnen utpeka Järta och hans vänner som delaktiga i upphetsningen och detta på ett sådant sätt, att om berättelsen är sann, därpå framgår, att partiets agitation bland massorna icke blott var känd utan före mordet äfven af partiets egna medlemmar åtminstone inför goda vänner erkänd¹. Surmain gör partiet i dess helhet ansvarigt².

Efter Fersenska mordet berättades vid Örebro riksdag, att Grevesmöhlen skulle anställas i finansexpeditionen, hvilket där väckte en sådan oro, att både Järta, Valerius och Skogman beslöto att nedlägga sina ämbeten³. Sedan detta rykte befunnits ogrundadt, inlopp underrättelse, att Grevesmöhlen var att vänta till Örebro, genom Skjöldebrands förmedling anställd i regeringens tjänst i agitationssyfte. Redan förut uppretad genom ryktena, att han skulle få Grevesmöhlen till kamrat i sitt dagliga arbete, hvaruti han förmodligen icke utan grund såg ett försök af personliga vedersakare att chikanera honom, skyndade han sig nu att den 24 juli hos excellensen Engeström inlägga en så kraftig protest mot Grevesmöhrens anställning, att han blef af excellensen utvisad eller afklippt⁴. Följden blef, att Järta samma dag ingaf sin afskedsansökan, men genom förmedling af Wetterstedt blef saken utjämnad och Järta stannade tills vidare kvar. Engeström hade redan flere dagar förut skrifvit till Skjöldebrand om Grevesmöhrens afhållande från riksdagen, och Järta erhöll nu hans uppdrag att därom vidare förhandla med öfverståthållaren. Den 10 augusti ankom emellertid Grevesmöhlen till Örebro⁵.

¹ C. C:SON BONDE, Fersenska mordet, sid. 6, 8, 23, 25, 31, 50, 51, L. v. ENGESTRÖM, Minnen, II sid. 153, TROLLE WACHTMEISTER, I: sid. 250.

² Minnen, sid. 164 o. f.

³ J. Adlerbeths dagbok (i Uppsala) för 21 juli.

⁴ Se H. Järta till L. v. Engeström ^{25/7} 1810, jmfdt med bref till presidenten Lagerheim af ^{27/7}, det senare numera offentliggjordt i Clasons För hundra år sen, II: 113. I det förra omtalas »den obehagliga scen, som i går föreföll», med följande ord: »Villigt erkänner jag, att jag under det korta samtalet med Eders Excellens icke iakttog den moderation, som Eders Excellens haft rätt att af mig vänta. Om deremot det sätt, på hvilket detta samtal afbröts, förekom mig oväntadt, vågar jag dock försäkra, at en sådan tillfällig händelse icke kan förändra min långvariga tillgifvenhet för Eders Excellens.» Järta hade redan under åren 1794 och 1795 legat i korrespondens med L. v. Engeström.

⁵ Se Adlerbeths dagbok för denna dag, Skjöldebrands minnen, IV; 143 och Engeströms II; 166 o. f. samt Skjöldebrands bref till Engeström af ^{28/7} och ^{8/8}, ^{12/8} 1810 i Engestr. Saml. i Kungl. Bibl.

I Besköws berättelse om Järtas hot att nedlägga sin statssekreterarebefattning och att »offentligen säga sanningen om och åt de verkliga råfvarna i konseljen» ser prof. B. ett tungt vägande vittnesbörd mot att Järta haft någon som helst del i nämnda upphetsningsarbete.

För min del ser jag snarare motsatsen och skulle så göra, äfven om jag icke kände några andra papper än de ofvan angifna. Men nu finnes det goda skäl för det antagandet, att Grevesmöhlen i trots af Järtas kraftiga protest dock slutligen kom till Örebro med hans goda minne. Vid den tiden (10 aug.) hade opinionen bland statsrådets ledamöter och ständerna genom Platens kraftiga agitation efter hans möte med grefve Wedel på västkusten alltmera svängt om till förmån för prinsen af Ponte Corvo, och det gällde nu att vinna Engeström och genom honom konungen. Skjöldebrand var redan tidigt vunnin för denna mening, och säkerligen var det hans afsikt att få Grevesmöhlen till Örebro som agitator därför. Samma dag som Grevesmöhlen kom, hade Engeström en konferens med Järta och Wetterstedt för att öfverlägga om Fourniers mottagande i Örebro, som de bägge tillstyrkte; och han mottogs af Engeström den 11 aug. med känt resultat. Då nu Järta hade Engeströms uppdrag att afhandla med Skjöldebrand om Grevesmöhlen's afhållande från riksdagen, är det ju ett egendomligt sammanträffande, att Grevesmöhlen kom samma dag som Fournier. Skedde det mot Järtas vilja?

Drottning Charlotte berättar under september på tal om riksdagens utfärdande: »On accuse surtout le secrétaire d'état pour les finances d'en être la cause, car il retardait toutes les expéditions, étant d'une lenteur si horrible, que tout le monde se plaignait de lui.» Och under oktober: »C'était le secrétaire d'état Järta qui était chargé de munir les esprits pendant le courant de la diète, mais il trompait je crois un peu le reste du ministère du Roi, car rien n'avancait et quelquefois on ne pouvait obtenir ce que le ministère désirait. Plus la diète durait, les esprits devaient peu plians. On avait engagé le fameux Mr Grevesmöhlen à coopérer pour parvenir à guider les esprits — — — — mais il trompa le Roi aussi bien que son ministère.»

Man hade sändt kunskapare åt olika håll, Platen till grefve Wedel och kammarherre Silverstolpe till prinsen af Augustenborg. Det tyckes mig mycket sannolikt, att Otto Mörner var en »missionnaire secret d'une propagande qu'il ne nomme pas»,¹ låt vara att han gick något öfver eller utom sitt uppdrag, och att sanningen aldrig kommit i dagen, emedan han hade en lika uppenbar fördel som de, hvilka skickat honom, af att han ensam tog på sig ansvaret. I hvarje fall hade Järta sin mening klar före 10 aug. och kunde därför i bästa samförstånd med Skjöldebrand släppa Grevesmöhlen loss.

Redan före Karl Johans ankomst till Sverige grundades sålunda ett personligt förhållande mellan honom och Grevesmöhlen, som gjorde, att Karl Johan sedan alltid höll denne under armarna och slutligen efter hans landsförvisning lät tilldela honom pension i Norge. Tronföljarevalet 1810

¹ Lagerbjelkes depech af 30/8 1810 i Hist. Handl. XVII, s. 62.

torde äfven hafva grundat ett personligt förhållande från H. Järtas sida gent emot Karl Johan. men. af noblare slag.

Liksom andra skottspolar inbillade sig Mörner efteråt, att han varit en skicklig väfvare och ville gärna få andra att tro detsamma. Förhållandet är i viss mån likartadt med Skjöldebrand, men på grund af sitt personliga vänskapsförhållande till hertigen och Engeström kom han att icke mindre än tre gånger spela en ingripande roll i vår historia, den 8 och 26 maj 1809 och i aug. 1810. Vid sistnämnda tillfälle torde meningskiljaktigheten mellan honom och Järta slutligen icke så mycket hafva gällt, om Grevesmöhlen skulle komma till Örebro utan *när*. Och den första slitningen synes mig hafva berott dels på gammalt groll från riksdagen år 1800 och från febr. 1809, dels på Järtas ömtålighet efter Fersenska mordet för hvarje erinran om tidigare förbindelser med Grevesmöhlen, men framför allt därpå, att Skjöldebrand vid sina underhandlingar med denne lofvat honom någon perspektiv för framtiden om han uppfyllde regeringens väntan.¹ (förmodligen just en plats i finansexpeditionen).

BILAGA III.

P. M.

[om 1810 års riksdagsordning]

(med statsrådet Rosenblads hand bland B. B. von Platens papper i Kungl. biblioteket).

19 §. Öfver underdåniga besvär, angående Riksdagsmannaval, fordrar den Öfverklagades rätt, at han blifver hörd?²

26 §. Hvarför må ej efter gammalt bruk adeln följja med konungen? För öfrigt är saken indifferent?²

30 §. Denna och 42. §. måste omskapas. Den lyder i orden annorlunda, än utskottets mening är.

Principen i Reg. formen är, at sedan konungen vid RiksDagen uppgifvit Statens öge behof, Statsutskottet pröfvar dem och under vissa hufvudarticular anslår medel dertil, hvars beviljande på Riksens Ständer ankomma. Men den speciella dispositionen, eller den speciella Staten måste bero på konungen, som förer Riksstyrelsen, Statsutskottet och R. Ständer obetagit at såsom et ansökningsmål derutinnan framställa sina tankar. Exempel: Til Medicinal Staten anslås 30,000 Rr; men huru dessa böra repareras, om Collegium Medicum bör bestå af 6 eller 8 ledamöter om de böra njuta i lön 2 eller 300 RD hvardera, och så vidare; Tilhör blott konungens urskiljande; Men Statsutskottet, eller Ständerne äga rättighet pröfva och tilse, at icke mer än 30,000 RD blifvit till Medicinal värdet utgifne och at de åtgäddt. Alla härtill ledande uplysningar och Handlingar böra meddelas; Men at sätta StatsContoiret i likhet med Riks Gjalds Contoiret, som helt

¹ Se Skjöldebrand till Engeström ^{23/7} 1810.

² Rättades af utskottet 6 okt. och af ständerna i RO.

och hållit beror af ständerne, af hvilka de endast emottaga befallningar, och hvars minsta utgiftspost måste til belopp och grund granskas; kan icke förenas med konungens dispositionsrätt öfver de af ständerne anslagne medel, och skulle leda til en villrådighet hos StatsContoiret, om Det äger lyda Konungens Befallningar¹.

42 §. Som Hof-Cantzleren icke äger utan konungens Order något befalla; Så bör §. således rättas, at utskottets ordförande till Hof-Cantzleren uppgifver de upplysningar, som åstundas och at Han derom gör underd. anmälan hos konungen, som gifver vederbörande antingen sjelf skriftligen eller genom Hof-Cantzleren sin Befallning². Men i anseende til StatsContoiret är denna omgång onödig³.

Nog vore det för Embetenas vigt och anseende skuld i sin ordning, att LandtMarskalken och Talemännen samt BondeStåndets Secreterare aflade Ed; men icke är denna punct af sådan vigt, at derpå behöfs insisteras⁴.

BILAGA IV.

Presid. i Statskont. C. E. Lagerheim till Hans Järta.

Jag tackar ödmjukel. för tillståndet att i hast genomläsa projektet till riksdagsordningen.

Den i 42 § föreskrefne redovisningen af Statscontoiret inför Riksens Ständer, kan ej väl blifva *likä*, som för Banco och Riksgjeldsverken.

De begge senare stå under Riksens Ständers immediata styrelse, både til disposition och redogörelse. Statsmedlen åter under konungens

¹ Denna anmärkning torde hafva föranledt §:ens första omredigering från den i det skrifna Prot. öfverkorsade mom. 2 till den i tryckta Prot. sid. 117 angifna lydelsen, som på grund af Järtas af borgarståndet upptagna anmärkning ånyo omredigerades till den sid. 298 angifna lydelsen, som sedan undergick nya förändringar vid behandlingen hos ständerna. Gahn förklarade i borgarståndet, att utskottet menat detsamma med de två tryckta redaktionerna.

² Föranledde först efter remiss från borgarståndet utskottets nya redaktion, som sedan ingick i riksdagsordningen.

³ Ursprungligen fanns efter orden »Riksens Ständers Plena och Utskott» i § 41 (från början § 34) följande tillägg: »dessa senare obetaget att af konungens Embetsmän begära muntliga eller skriftliga upplysningar.» På grund af anmärkning från någon regeringsledamot (förmodligen Järta) hade denna punkt redan i juli strukits och i stället en ny § 42, första punkten, uppsatts (Konst. Prot. sid. 123), mot hvilken Rosenblad här vänder sig; men hans anmärkning i sista punkten föranledde då inskjutandet af det sista, af Mannerheim utskrifna tillägget. Det ströks ånyo i utskottet på Järtas och borgarståndets inskridande, men togs åter in i RO i sammanjämningsförslaget på grund af adelns yrkande, dock i något ändrad redaktion.

⁴ Föranledde först efter remiss från ständerna § 23: 2.

Disposition enl. 64 § Regeringsformen, och hans gierningar äro fredade emot åtal, enligt regeringsformen 3 §.

Banco och riksgjeldsverkens redogiörelser undergå ingen annan än Riksen Ständers egen revision, dels vid Riksdagarne, dels af deras valda revisorer mellan riksdagarne. Statscontoirets förvaltning, som redovisas genom räntcammareboken, revideras af Kammarerätten, som icke underlåter att efterse och pröfva att andra utgifter än staten innehåller, eller af konungen blifvit särskilt befalte, blifvit utgifne.

Hvad Riksen St. om statsverkets förvaltning kan tarfva synes altså vara visligen stadgat i 58 § R. F. Och om något skulle behöfva läggas til, samt få rum i riksdagsordningen, då vore det til äfventyrs, att Statssecreteraren för finanserne vid hvarje riksdag borde författa en förteckning å beskaffenheten af alla de utgifter, emot hvilka statsrådet enligt 65 § gjort föreställningar men konungen likafullt anbefalt.

Man skulle ock kunna ålägga statscontoiret, att til hvarje riksdag författa en berättelse, som utvisade, huru inkomst och utgifter förhållit sig i jemnförelse emot den Calcul och Stat, som Riksen Ständer vid nästföregående riksdag uppgiort, samt att då synnerlig olikhet visade sig i någon artikel, upplysa orsakerne dertil. En sådan berättelse torde vara allt hvad revisorerne borde meddelas. Och om Ständerna vid riksdagen funne för godt att närmare underrätta sig om rättigheten af densamma, bör sådant visst icke kunna förmenas. Denna lagstiftning tyckes dock blott böra angå den blifvande tiden, och icke kunna sträckas til den förbiflutna.

67 § om revisorerne, borde således blifva i Conformité med hvad den 42 komme att stadgå.

Förlåt att jag så slarfvigt och confust yttrar. Jag bör ej uppehålla min K. Cousin i thess goda upsåt att se på detta storverck hvars 3 § äfven förekommit mig tarfva närmare stadgande, huru beslutet skall blifva, om konungen och fullmäktige ej komma öfverens om Riksdagsstället.

BIL. V.

Drottningen berättar i sin dagbok för januari 1810, att redan Gustaf III planerade en tvåkammarriksdag, och att i det förslag till en ny regeringsform, som Karl XIII före sitt sjukdomsfall 24 nov. 1809 utarbetade, en ny representation föreslogs, samt att detta representationsförslag redan i december öfverlämnades till konstitutionsutskottet, för att det måtte yttra sig däröfver efter att förut hafva diskuterat detsamma. I en senare tillagd not upplyses, att förslaget d. 24 mars af utskottet afstyrktes. I anslutning till detta förslag skulle de la Gardie väckt sin motion om privilegiernas utjämning och föreslagit nya grunder för beskattningen. Grefvens afsikt var god, han ville därigenom undvika dispyter mellan de 4 stånden. Men om dispyterna öfver detta förslag växte, skulle konungen sättas i tillfälle att begagna sig däraf för att göra sig enväldig, om han så ville; om åter ställningen blef som förut, hade han ingenting förlorat på att frågan blifvit väckt.

I utskottets protokoll finnes ingenting om något förslag af Karl XIII, men då utskottet »i anledning af åtskilliga remisser» till öfverläggning företog den redan vid riksdagens början väckta frågan om ofrälse bruks- och jordägares representationsrätt, torde en påtryckning uppifrån hafva medverkat till att gifva diskussion och förslag den allmänna syftning, som sedermera skedde, och drottningens berättelse torde därför vara ett ytterligare skäl utom det förut (Hist. Tidskr. 1910, s. 105) anförda att se Järtas finger i följande aktstycke. Det är skrifvet med A. Mörners hand, men röjer sig genom några omskrifningar högst upp på sidorna tydligen som en afskrift, det må nu vara efter Mörners eget första koncept eller efter — någon annans.

Adolf Mörners Diskussionsprogram för en ny riksdagsordning

(ur konstitutionsutskottets protokoll).

Vid frågan om en representationsförändring bör ju först undersökas, närvarande representations olägenheter eller förmåner?

Är det blott såsom uteslutande en viss class medborgare, som den kan tadlas?

Eller är det icke snarare för den esprit de corps den så gott som helgar, som den synes strida emot villkoren för en god lagstiftning?

Blifva icke den gamla representations hufvudfel *Fördelning i 4 stånd?* Talrikhet? Betydel. Classer medborgares uteslutande ifrån delaktighet i representation? Mindre rättvisa grunder efter hvilka representeranter utgöras?

Om däraf å ena sidan härflyta långsamhet i ärendernas gång, ensidighet i deras behandling, enskilda ståndstvister främmande för det helas väl? Måne icke Ståndsinrättningen däremot har sina förmåner? Måne den icke tjänar att å en sida skaffa kännedom af allmänna ärenden åt de flesta Samhälls Classer, att genom ett närmare deltagande öfvertyga om allmänna bördornes nödvändighet, att äntel:n åt våra hemmansägande jordbrukare försäkra det anseende och den själfständighet, som de ej hafva i något annat land i Europa?

Om mensklige passioner icke kunna annat än genom andra mensklige passioner hållas i jernvikt, är icke den inrättningen, som ger möjligheten att uträkna deras riktning och deras verkan, den som närmast instämmer med ändamålet?

Blir icke resultatet häraf att man väl kan och bör söka att förbättra Organisation af den Lagstiftande Corpsen, men att af dess närvarande möjliga ofullkomligheter icke får dragas den slutsats att en förändring är nyttig eller möjlig annat i följe af allmän upplysning och allmän öfvertygelse om en fördelaktigare inrättning. —

Bör icke på denna grund utskottets framställning snarare hafva för afsikt att utreda ämnet under dess olika synpunkter att därefter gifva

anledning till själftva förslagens bedömande än att egentel:n i afseende på dessa på afgörande sätt bestämma hvilket bör äga företrädet?

Vid frågan om en ny representation förekommer först den om de orepresenterades rättigheter och kännetecken.

Hur skola desse representerade såsom Stånd utmärkas?¹

Huruvida äro de *af* eller *ibland* de andra Stånden representerade?

Hvilken är deras rätt i afseende på den klagan de fört?

När detta är bestämt återstår att veta huru de skola intagas i Representationen, antingen som särskilt stånd eller ibland de öfriga?

Är ett Femte Stånd nyttigt?

Dessförutan bland hvilket af de öfriga skulle de kunna upptagas?

Om ingendera af dessa utvägar tillfredsställer de önsknningar man för en god representation bör hysa, hvilka äro då dess allmänna *kännetecken* och *föremål*.

Består icke det senare uti förening af alla enskilda intressen till gemensamt nyttigä ändamål?

Visa sig icke de förra deruti, att ingen onödigg lag blir gjord, att hvarje det allmännas fordran blir iakttagen; Att äntel:n den Lagstiftande Corpsen ej blott har förmåga att göra Lagarne, men också att garantera deras helgd?

Då uppkomma frågorna, Om Naturen af En Nationalrepresentations beståndsdelar?

Om deras öfverläggningssätt och sammanställning?

Om deras förhållande inbördes och till den Verkställande magten?

Hvad bör blifva grunden för rättigheten att kunna väljas?

Hvilka egenskaper för att kunna väljas?

Skall blott val bestämma rättigheten till representation eller skall i någon del af densamma något ärftligt bibehållas?

Vilket afseende bör vid valet göras på *förmögenhet* och hvilket på *folkmängden*?

Om dessa antagas såsom hufvudgrunderna för representation, efter hvilka skall dess *Tätrikhet* bestämmas?

Är det nog *En representant* för 10,000 personer?

Är det nog *En D:o* för 20,000 Rdr *Bevillning*?

Hvilken är den garanti Samhällets lugn och regeringens möjliga verksamhet fordrar af Nationens befullmäktigade?

Bestå icke de ena uti de egenskaper, som bestämma rättigheten att väljas eller kunna väljas, och i den fördelning och det öfverläggningssätt, som kommer att äga rum bland de valde befullmäktigade.

Böra alla representanterne förenas och öfverlägga i en kammare?

Om detta anses vådeligt i huru många skola de delas? Två, Tre eller flere?

Hvilka skola blifva deras inbördes förhållanden och öfverläggningssätt?

Om, äfven med upphäfvande af all conventionell olikhet det ändock

---

¹ I kanten: Ofrälse Possessionater och Bruksidkaré, som stå under Bergs Collégii jurisdiction.

i varje tälrikt och mera odlat samhälle är oundvikligt, att å ena sidan Democratiska å den andra Aristocratiska yrkanden och intressen skola gifvas, huru skola de vid en Nationalrepresentations sammansättning bestämmas och fördelas?

Hvilket bruk bör man göra däraf?

Huru skall man förekomma deras missbruk?

Om, då Lagen ej ger öfvervigt åt Någondera, det hör till Naturen af den Democratiska syftningen att kullkasta alla band och sätta sig öfver Lagen och till naturen af den Aristocratiska att behöfva Lagens beskydd och Regeringens bistånd, ligger ej i dessa carakteristiska drag de kännetecknen som utmärka huru dessa 2:ne olika intressen skola inom Samhället användas?

Bör icke den Democratiska kraften lämnas förmågan till anfall, och möjligheten att återföra de styrande ifrån orättmätiga inkräktningar inom Lagens gräns.

Bör icke den aristocratiska syftningen användas för att understödja regeringen och bibehålla lugn och samhällsordning, utan att kunna inkräkta på medborgares rättigheter?

Om Nationens befullmäktigade delas i 2:ne kamrar, bör icke då den ena äga popularitetens, den andra anseendets och försiktighetens fördelar?

Men huru skola deras öfverläggningssätt och deras förhållanden ännu ytterligare bestämmas?

Bör deras fördelning och rättigheter bestämmas efter det System, som grundas på olikhet i kamrarnes sammansättning och på likhet i deras rättigheter?

Eller efter det System, som för hvarje särskilt afdelning bestämmer särskilda göromål och grundar Lagen på en bestämd fördelning af de åtskilliga åtgärder som fordras till dess tillskapande?

Skulle ej till stöd för detta senare behöfva begagnas något af den styrka som olikheten i sammansättning ger åt det förra?

Med afseende härå, på hvad sätt skulle den undre kammaren förSES med ledamöter och hvilken skall blifva dess benämning?

Bör till densamma väljas efter

Possession.

Folkmängd.

Beskattning.

Skall man till någon del bibehålla valen inom de gamla Stånds Corporationerne?

Huru bör den öfre kammaren vara sammansatt, för att ej få lika syftning med den nedre?

Blir ej bevillnings-afgift här den förnämsta måttstocken för de väljande?

Om någon ärftlig del däruti skall ingå, huru skall den bestämmas?

Huruvida bör regeringen äga magt att deruti nämna några ledamöter?

Hvilket deltagande uti Lagstiftning och Beskattning bör tilläggas den nedre kammaren?

Skall han blott föreslå Lagen men äga rätt att besluta Beskattningen?

Eller skola båda kamrarnes rättigheter vara lika och de ömsom kunna både afslå och proponera?

Skall icke den nedre kammaren vara talrikast?

Huruvida skall den vid hvarje Riksdag eller innom något visst tidsskifte ombytas?

Till det hela eller till någon del?

Skola ledamöterna i båda kamrarne till lika antal eller på samma gång ombytas?

Eller skola de icke till olika delar och i olika förhållanden.

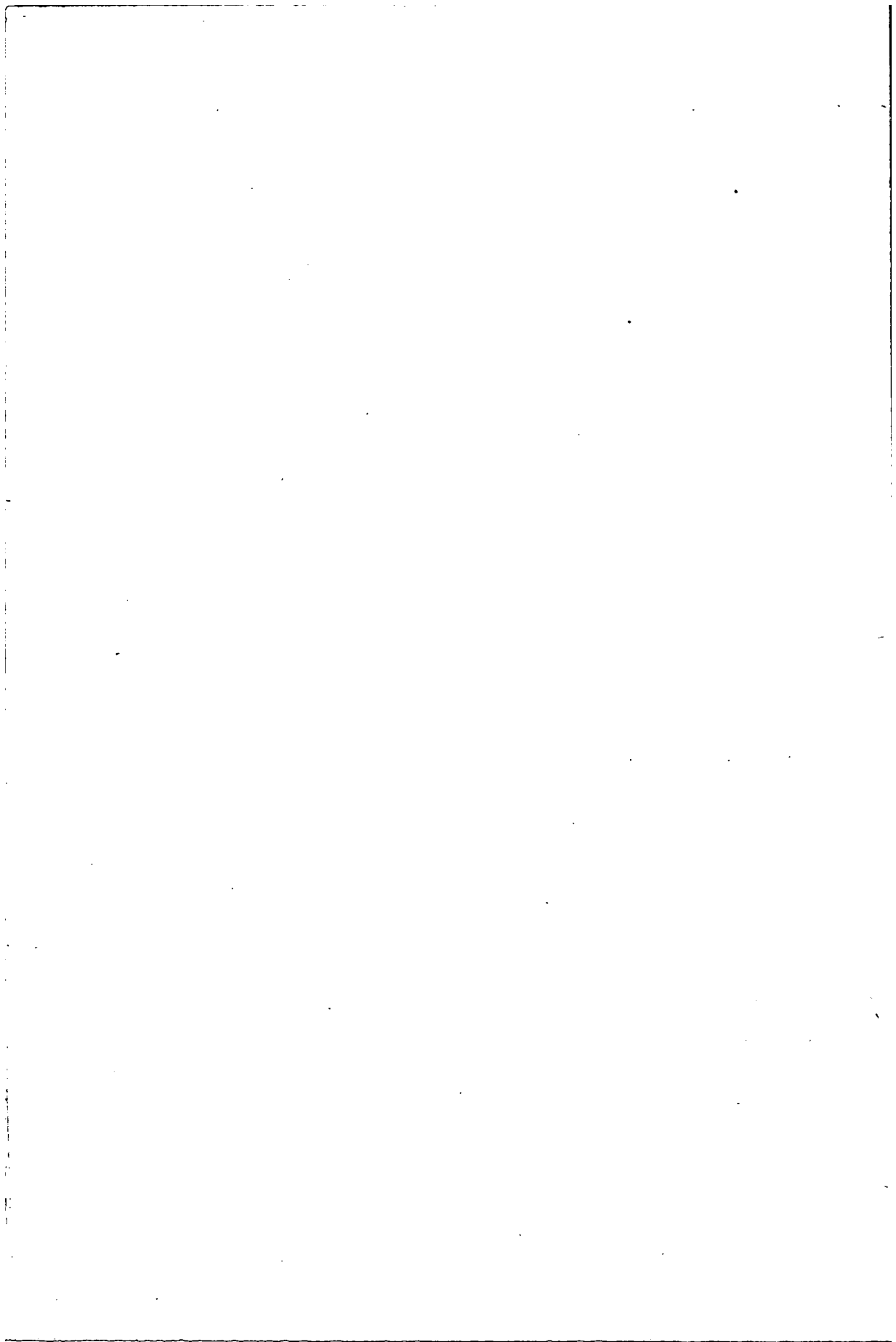
Om den öfre kammarens hufvudegenskaper böra vara jemnhet och stadga i sätt att tillvägagå och besluta, böra icke dess ledamöter långsammare och aldrig annat än i sinärre delar förändras?

Bör det icke vara möjligt att den som varit ledamot i den nedre äfven därefter må blifva det i den andre och tvertom.

Behöfves, för att controllera deras eller Regeringens åtgärder, någon sådan inrättning som den af Sieyes föreslagna Jury constitutionnaire.

Om också den ej skulle vara beständigt närvarande utan blott eventuellt kunna sammankallas, är den *nyttig*, är den *verkställbar*?

Skulle icke däremot en kontroll kunna finnas uti införandet af en möjlig gradation, som gjorde Högsta Domstolen till en reträtt för Statens mäst ansedde Lagstiftare och dess mest agtade Embetsmän och som med en förökad värdighet skulle med tiden gifva Högsta Domstolen anseende och nytta af en Jury constitutionnaire?

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

≡ Samtliga fonder 31 1911 ≡
öfver 30,000,00 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

■ ■ ■

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

■ ■ ■

För bolagets lifförsäkringar gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya prospekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

■ ■ ■ ■

≡ Lifräntor ≡ Pensioner ≡